

Державний архів Тернопільської області

Леонід Кравчук – перший Президент України

(за матеріалами держархіву Тернопільської області)

«Я хотів би, щоб Україна зайняла надійне місце в будівництві європейського дому.

Щоб вона вийшла в світ... як цивілізована правова держава»

Леонід Кравчук

Україна: шлях від незалежності до свободи

Іван Патриляк

Сімнадцять днів Помаранчевої революції, які сколихнули Україну після сфальсифікованих виборів 21 листопада 2004 р., явили світові нове обличчя 48-мільйонної нації, котра відмовилася бути невільною, систематично обдурюваною та грабованою. На щастя, сьогодні українці зуміли відстояти свій шанс на створення повноцінної європейської країни. Однак, на жаль, ми нехтували цією можливістю впродовж попередніх тринадцяти років. Успішному завершенню української національної революції початку 1990-х рр. стала на заваді ейфорія від несподіваного отримання незалежності. Тогочасні носії самостійницьких ідей виявилися нездатними взяти у власні руки владу й без бою дозволили скористатися своїми гаслами та прапорами вчорашній компартійній і комсомольській номенклатурі, котра, хутко помінявши інтернаціоналістську риторику на туманні ідеологеми про «розбудову держави», систематично, цинічно й нахабно грабувала свою країну. Через невідповідність поведінки владної верхівки прагненням і потребам суспільства навіть тотальний контроль за засобами масової інформації, адміністративний тиск і колосальні матеріально-грошові ресурси не змогли перешкодити поступовому усвідомленню більшістю громадян ненормальності тієї ситуації, в якій опинилася країна.

Керівники держави понад десятиріччя маніпулювали свідомістю народу, прикриваючи свої прорахунки і непомірний апетит до загальнонаціонального добра різноманітними сторонніми чинниками. Спершу роками доводили, що всі наші біди є наслідком розриву економічних зв'язків з Росією, потім мотивували їх відсутністю Конституції, далі — однопалатністю парламенту й обмеженістю повноважень президента, згодом навпаки почали стверджувати, що виною всьому надміру великі права президента тощо. Проблеми шукали скрізь, але тільки не в самій наскрізь спорохнявилій, забріханій і корумпованій владі. До певного часу українців вдавалося вводити в оману, але наприкінці 2004 р. система брехні дала збій. Правда прорвалася на шпальти газет і телекрани, громадяни величезної країни побачили «голого короля» і, за влучним висловлюванням Талейрана, вжахнулися від усвідомлення того, «які нікчемні люди правлять ними».

Чому так сталося, як ми опинилися на тривалий час під керівництвом владолюбних, хитрих та підступних негідників? Щоб знайти відповідь на ці запитання та повною мірою усвідомити причини розгортання Помаранчевої революції, слід бодай у загальних рисах розглянути основні віхи нашої історії останніх десятиліть.

***

Системна криза, що охопила всі сфери життя советського суспільства наприкінці 1980-х рр. і спровокувала руйнацію світової комуністичної системи, виявила незчисленні вади у позірній монолітній конструкції самого СРСР. За короткий час з'ясувалося, що «братній» Союз має безліч проблем — економічних, політичних, національних, релігійних тощо, розв'язання яких потребувало кардинальної зміни курсу країни. Із проголошенням Михайлом Горбачовим політики «перебудови» був випущений з пляшки «джин вільнодумства». Це поставило під сумнів самі принципи існування створеного в 1922 р. Советського Союзу, який відповідно до задуму большевиків мав стати центром майбутньої всесвітньої комуністичної федерації. Усвідомлюючи неминучість дезінтеграції СРСР, його лідери бачили лише два шляхи порятунку імперії: еволюційне перетворення на демократичну, помірковано централізовану федерацію (чи навіть на конфедерацію) або насильницька реставрація старих порядків. Кожен із вказаних вище сценаріїв розвитку подій мав своїх прихильників та противників у тогочасній партійній еліті, серед яких намагався утримувати баянс Генсек, а пізніше президент Горбачов.

Із середини 1990 р., після проголошення більшістю республік декларацій про державні суверенітети, у яких наголошувалося верховенство республіканських законів над загальносоюзними, Кремль змушений був розпочати підготовку до підписання нового союзного договору. 24 липня 1990 р. в пресі з'явився перший проєкт нової угоди, який виносився на широке обговорення громадськості¹. Проєкт договору став сигналом для регіональних еліт — центр пропонував республікам поступки, внаслідок яких мала суттєво посилитися роль місцевих партійних і господарських органів, у обмін на збереження єдності країни. Для більшості республіканських парторганізацій, котрі мали реальну владу, подібна формула була прийнятною. Однак переговори затягнулись до весни 1991 р.²

«Торгувалися» насамперед Москва та Київ. Хитрий партійний функціонер Леонід Кравчук, який за збігом обставин став Головою Верховної Ради УРСР, уміло використовував внутрішньополітичну ситуацію в республіці для того,

¹ Див.: *Верт Н.* История Советского государства. — М., 1995. — С. 518.

² Там само. — С. 519.

щоб максимально розширити свої власні владні повноваження. Річ у тім, що в Україні, на відміну, наприклад, від середньоазійських республік, існувала потужна опозиція підписанню нового союзного договору. З весни 1988 р. в нашій республіці почали створюватися перші неформальні культурно-просвітницьких організації, які ставили собі за мету збереження і розвиток української культури як початковий етап боротьби за реалізацію політичних прагнень українців. Нові товариства й організації в умовах демократизації суспільства розгорнули активну роботу й завдяки цьому вийшли за межі діяльності дрібних патріотичних гуртків³.

З осені 1989 р. в УРСР почали створюватися партії, які порушували питання про цілковиту незалежність України, а згодом курс на «боротьбу за незалежність України» взяла найпотужніша опозиційна громадсько-політична організація Народний Рух України, в лавах якої нараховувалося до 500 тисяч осіб⁴. Протягом 1990 — на початку 1991 р. НРУ спільно з іншими національно-демократичними партіями та групами провів символічну акцію повернення громадянства УНР, яку підтримало 2,2 млн осіб⁵. 21 січня 1990 р. незалежницькі прагнення українців знайшли свій вираз у справі організації т. зв. Української хвилі — живого ланцюга єднання на трасі Київ — Львів, що мав символізувати соборність українських земель, як то було проголошено 22 січня 1919 р.⁶. Важливим аспектом агітаційної роботи, здійснюваної активістами Народного Руху, стали акції з метою повернення Україні її національних символів. Після того як національні прапори замайоріли над ратушами західноукраїнських і деяких правобережних обласних центрів, 24 липня 1990 р. національний стяг було піднято в серці Києва — на Хрещатику, біля будинку Київради⁷. Зрештою, акція студентського голодування, проведена у жовтні 1990 р. на площі Жовтневої Революції (нині — Майдан Незалежності) в Києві, яка супроводжувалася багатотисячними демонстраціями й акціями громадянської непокори (а також масовим виходом людей з лав компартії⁸), продемонструвала небажання значної частини суспільства (особливо молоді) зв'язувати майбутнє свої батьківщини з Союзом навіть у його лібералізованому вигляді⁸. Як наслідок — Верховна Рада змушена була 17 жовтня 1990 р. задовольнити низку вимог протестантів. Вона

³ Див.: Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). — К., 2000. — С. 25.

⁴ Див.: Верт Н. История Советского государства. — С. 521.

⁵ Див.: Новітня історія України (1900-2000). — К., 2000. — С. 511.

⁶ Див.: Кульчицький С. Народження самостійної держави // Кульчицький С., Парахонський Б. Україна і Росія в історичній ретроспективі: новітній український державотворчий процес. — К., 2004. — С. 31.

⁷ Там само.

⁸ Протягом 1990 — першої половини 1991 року лави КПУ залишили 394 тисячі членів (Литвин В. Політична арена України. Дійові особи і виконавці. — К., 1994. — С. 223).

⁸ Див.: Литвин В. Політична арена України. — С. 223.

відправила у відставку уряд В. Масола, скасувала статтю 6 Конституції УССР, у якій йшлося про «керівну та спрямовуючу роллю» компартії в советському суспільстві, внесла значні зміни до статті 29, яка відтоді дозволяла регулювати питання призову в армію законами УССР, видозмінила статтю 71, яка тепер гарантувала верховенство законів УССР, а не СССР на території республіки, посилювали і підтверджували цю тезу також статті 120 і 149 зміненої Конституції⁹. Унікальність української ситуації дала змогу Кравчукові зайняти особливу позицію в «ново-огарьовському процесі»^{*}.

23 листопада 1990 р. лідерам союзних республік було запропоновано до розгляду і вивчення остаточний варіант тексту угоди. В його обговоренні взяли участь усі республіки, за винятком трьох країн Балтії та Грузії¹⁰. Однак цей документ, який передбачав збереження за союзним центром основних координаційних повноважень, піддали критиці провідні фігуранти переговорного процесу — Борис Єльцин і Леонід Кравчук. Річ у тім, що за три дні до презентації нового союзного договору між Україною та Росією було укладено двосторонню угоду, згідно з якою вони визнавали взаємний суверенітет і висловлювалися за налагодження прямих міжреспубліканських відносин. 22 листопада 1990 р. подібний договір Росія підписала і з Казахстаном¹¹. Ліберальний лідер Росії Б. Єльцин вважав такі міжреспубліканські угоди новою формулою співжиття в майбутньому Союзі, де не буде сильного політичного центру, а всі питання розв'язуватимуться шляхом укладення двосторонніх взаємовигідних угод, у яких автоматично домінуватиме Росія як ресурсно найпотужніша республіка.

Безпрецедентне в СССР незалежне поведіння республіканських лідерів спонукало прибічників «жорсткої позиції» вжити контрзаходів щодо сепаратистів. 28 листопада 1990 р. міністер оборони СССР Язов звернувся з вимогою до Горбачова, щоб той «відновив порядок у країні й забезпечив призов до армії». Через два тижні (12 грудня) голова КГБ СССР Крючков у телевізійному зверненні недвозначно натякнув на зв'язок лідерів національних і ліберальних рухів у СССР з іноземними спецслужбами. Ідучи на поступки консерваторам, Горбачов усунув з посади міністра внутрішніх справ реформаторськи налаштованого Бакатіна та призначив на його місце реакціонера Пуго, його заступником став генерал Громов. Нове керівництво МВД взяло курс на ліквідацію національних рухів і сепаратизму в республіках¹².

⁹ Див.: Кульчицький С. Народження самостійної держави. — С. 32.

^{*} «Ново-огарьовський процес» отримав свою назву від населеного пункту Ново-Огарьово, де знаходилася підмосковна резиденція М. Горбачова та відбувалися його зустрічі з лідерами союзних республік.

¹⁰ Див.: Верт Н. История Советского государства. — С. 522.

¹¹ Там само.

¹² Там само. — С. 521.

Перехід консерваторів до активних дій не забарився — на початку січня 1991 р. міноборони вирішило залучити армію до проведення призову до лав збройних сил ССРСР на території Литви і Латвії. Як наслідок — війська опинилися на вулицях Вільнюса й Риги¹³, пролилася кров, що для багатьох людей стало черговим підтвердженням неприйнятності нового союзного договору. Ситуація в імперії почала виходити з-під контролю. Намагаючись відновити стабільність силовими методами, уряд ССРСР 26 січня 1991 р. оголосив про те, що з 1 лютого вулиці в містах будуть патрулюватися спільно міліцією та військовими. Це рішення лише посилювало невдоволення громадян, а після того, як стало відомо про вилучення з обігу сто- і п'ятдесятирубльових банкнот протягом 24-27 січня 1991 р., розпочалися масові акції протесту. Вулиця вимагала відставки Горбачова і Верховної Ради ССРСР. Горбачов у відповідь звинуватив «так званих демократів» у намаганні дестабілізувати ситуацію в країні перед призначенням на 17 березня 1991 р. референдумом стосовно подальшої долі Союзу¹⁴.

Результати референдуму, які мали продемонструвати світові волю громадян ССРСР до збереження спільної держави, насправді лише засвідчили некеріваність ситуації. У багатьох регіонах поряд із загальним проводилися місцеві референдуми. В Україні, зокрема, на пропозицію Л. Кравчука перед громадянами додатково ставилося запитання, зміст якого можна було трактувати двояко: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути в складі Союзу суверенних держав на засадах Деклярації про державний суверенітет України?»¹⁵ Пропозицію центрального уряду про збереження ССРСР у вигляді оновленої федерації підтримало 70,2 % виборців в Україні, натомість на республіканське запитання ствердно відповіли 83,5 % громадян¹⁶. Якщо вважати результати опитування коректними, то можна констатувати, що в них чітко проглядалася більша довіра до влади в Києві, а не в Москві, і головне — вони виявили доволі високий відсоток тих, хто виступав проти будь-яких союзів взагалі.

Результати плебісциту значно посилили позиції Кравчука на переговорах у колишній столиці ССРСР. Відтоді він мав залізний аргумент — більшість українських громадян погодяться на новий Союз тільки в тому разі, якщо федеративне співжиття не суперечитиме статтям Деклярації про державний суверенітет. Практичне дотримання такого принципу було нереальним, а відтак лідер українського парламенту став центральною персоною переговорів, умовляння якої займало найбільше часу.

¹³ Там само. — С. 522.

¹⁴ Там само. — С. 522-523.

¹⁵ Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). — С. 60.

¹⁶ Там само.

Однак проблеми створювали не тільки альтернативні запитання в бюлетенях. Існував цілий ряд республік і регіонів, де намаганням нав'язати новий союзний договір на референдумі сказали рішуче «ні».

Що слід було робити з цими територіями — дозволити відокремитись від ССРСР чи намагатися утримати їх у федерації силою?

Однозначної відповіді не міг дати ніхто. Горбачов вирішив продовжувати переговори щодо вдосконалення тексту угоди з лідерами республік. Регулярні зустрічі дали змогу виробити і 23 квітня 1991 р. підписати «Заяву 9+1», яку, крім союзного президента, схвалили глави України, Росії, Білорусії, Азербайджану та п'яти республік Середньої Азії¹⁷. Однак цей документ став порожньою декларацією, натомість подальші переговори у травні-липні 1991 р. засвідчили не лише діаметральність позицій центру та регіонів, а й суттєві розходження в поглядах багатьох республіканських лідерів. Поряд з тим ставало дедалі очевиднішим, що поза межами майбутнього союзного утворення залишаться Латвія, Литва, Естонія, Грузія, Вірменія та Молдова.

23 липня 1991 р. на засіданні у Ново-Огарьово почалося обговорення нібито останнього варіанту угоди про створення ССР (Союзу суверенних республік). Однак хід дискусій показав, що до вироблення прийняттого документу ще далеко. Представник УССРСР заявив, що республіка буде готова визначити своє ставлення до нової угоди не раніше середини вересня 1991 р.¹⁸. З огляду на це, урочисте підписання договору спочатку запланували на жовтень 1991 р., однак після консультацій з керівниками Росії, Узбекистану й Казахстану Горбачов вирішив активізувати процес і зробити його ступеневим. 2 серпня він оголосив, що першими підпишуть угоду Росія, Казахстан та Узбекистан, а інші республіки приєднаються до Союзу згодом¹⁹.

14 серпня 1991 р. в пресі з'явився начебто узгоджений текст нового союзного договору, «відкритого для підписання». Однак жоден лідер не висловився на його підтримку²⁰. Боячись, що ново-огарьовська епопея перетвориться на «поминки» за ССРСР, реакційно налаштовані керівники конаючої імперії здійснили 19 серпня 1991 р. спробу державного перевороту. Найдраматичніші події розгорнулися тоді в Москві, де прихильники демократії на чолі з Б. Єльциним зуміли зупинити військовий заколот. Натомість в Україні ситуація складалась інакше. Керівники московського путчу вимагали від керівництва УССРСР стати на їхній бік. Беззаперечно підтримали державний переворот українські комуністи на чолі зі своїм першим секретарем С. Гуренком.

¹⁷ Див.: *Верт Н.* История Советского государства. — С. 519.

¹⁸ Див.: *Литвин В.* Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). — С. 61.

¹⁹ Там само.

²⁰ Див.: *Верт Н.* История Советского государства. — С. 526.

Під час путчу секретаріят ЦК КПУ розіслав до обкомів листи із закликом консолідуватися з державними злочинцями в Москві, заявляючи при цьому, що: «Будь-які дії, спрямовані на підрив Союзу, порушення советських законів, прояви регіонального егоїзму, мають бути зупинені»²¹. Спасував перед командувачем сухопутних військ генералом Варенніковим, присланим путчистами для переговорів, і Л. Кравчук. Він не підтримав вимогу демократів про термінове проведення позачергової сесії Верховної Ради, не закликав громадян чинити опір узурпаторам, а натомість виступив на телебаченні із проханням спокійно збирати врожай. Згодом російський президент Б. Єльцин згадував: «Я зателефонував голові Верховної Ради України Кравчуку, президентові Казахстану Назарбаєву і голові Верховної Ради Білорусії Дементію. Не буду кривити душею, мене засмутила їх надто спокійна реакція. Керівники республік казали, що в них надто мало інформації й вони зараз не можуть визначитися. Я ж їм казав, що інформація в мене є й що це переворот»²². Пізніше Леонід Макарович прикрив свою легкодухість прагненням не допустити кровопролиття, однак будь-який військовий заколот саме й розрахований на страх громадян та їхніх лідерів перед кровопролиттям, і якби Б. Єльцин тоді зайняв аналогічну позицію, то ми й сьогодні могли б жити в СРСР, безуспішно будуючи комунізм. Лише 23 серпня 1991 р., коли стало зрозумілим, що путч у Москві провалився, керівник українського парламенту наважився скликати позачергову сесію, на якій 24 серпня було прийнято Акт про Державну незалежність України.

Дивовижна метаморфоза української влади — від закликів збирати врожай до незалежницьких деклярацій, що сталася протягом чотирьох днів, на жаль, не є свідченням того, що лідери республіки були в «таємній» опозиції до режиму. Вони лишень намагалися залишитись при владі будь-якою ціною. З огляду на той величезний авторитет, який завоював Б. Єльцин у дні серпневого путчу, українська номенклатура побоювалась імовірного перетворення цього харизматичного лідера на союзного президента, який пригадає їм їхню поведінку в критичний момент. Тож єдиним способом уникнути можливого покарання було проголошення незалежності.

Формальне припинення діяльності КПУ 26 серпня, а відтак і її заборона 30 серпня 1991 р. чітко засвідчили, що Кравчук і його оточення не плянували проводити кардинальну реформу в системі влади та ставати справжніми демократами. Більшість учорашніх провідних діячів Компартії залишилась у складі керівництва України й жодна особа не була покарана за підтримання спроби державного перевороту. Як зазначив В. Литвин, котрий ізсереди

²¹ Кульчицький С. Народження самостійної держави. — С. 38.

²² Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). — С. 63.

спостерігав за тими процесами, — «КПСС перестала бути потрібною цим апаратникам (тобто старим функціонерам — *І. П.*), тому що вони перейшли в советські владні структури...»²³. Отже, система влади змінилась, а керівники лишилися ті самі...

З огляду на необхідність повністю легітимізувати нову державу, Л. Кравчук провів через Верховну Раду питання про всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р., в ході якого громадяни мали продемонструвати своє ставлення до проголошення незалежності країни: Цікаво, що проти цього плебісциту різко висловлювалися націонал-демократи, які небезпідставно побоювалися непереконливих, а то й взагалі провальних результатів голосування. На наш погляд, референдум, задуманий Кравчуком, окрім відкритої мети — легітимізації країни, мав ще одну, потаємну. Нагадаємо, на 1 грудня були призначені й вибори президента України, тож аби неутралізувати своїх опонентів на головну посаду в державі від демократичного табору, Кравчук вправно скерував їхню енергію на переконування громадян у необхідності та важливості голосування за незалежність. Тобто завдяки одночасному проведенню виборів і референдуму Кравчук «убив двох зайців» — по-перше, він відсунув боротьбу за владу в очах демократів на другий план (мовляв, яка різниця хто переможе на виборах, тільки б проголосували за незалежність), а по-друге, руками своїх політичних опонентів провів агітацію за позитивний результат референдуму.

Після 1-го грудня 1991 р. націонал-демократам здавалося, що, попри поразку на президентських виборах їхніх висуванців (В. Чорновіл, І. Юхновський та Л. Лук'яненко разом набрали третину голосів виборців), вони фактично перемогли, бо за їхню ідею незалежної України віддали голоси 90,3 % громадян²⁴. Насправді ж перемогу міг святкувати лише Л. Кравчук, який поряд з легітимністю незалежності отримав у новій країні повноту влади.

Перемога на виборах стала тріумфом для колишнього партійного функціонера і трагедією для України. І справа тут не в якихось злих задумах Кравчука, а в його переконаності ще з советських часів у тому, що влада — це засіб правління народом, а не служіння йому.

Можна, звісно, не погоджуватись із цим твердженням, мовляв, Кравчукові належав великий досвід партійно-державної роботи, на відміну від його основного опонента на виборах В. Чорновола, але при цьому не слід забувати, що така практика в нових умовах не допомагала, а радше заважала працювати. Нагадаємо, що ні В. Гавел, ні Л. Валенса, ні В. Ландсбергіс не мали советського управлінського досвіду, і саме це допомогло їм реалізувати у

²³ Там само. — С. 65.

²⁴ Див.: *Кульчицький С.* Народження самостійної держави. — С. 40.

своїх країнах новітні здобутки західних демократій. Натомість Кравчук почав будувати систему державного управління, яка великою мірою нагадувала колишню компартійну вертикалю, але при тому була небезпечнішою за комуністичну: її чиновники вже не мали жодних ідеологічних цінностей і їх не стримував страх перед кремлівським «богом».

1992 рік в Україні пройшов під знаком боротьби новообраного президента з Верховною Радою за право контролювати виконавчу владу. З березня місяця в областях і районах з'явилися посади представників президента, які разом з виконкомами місцевих рад відтоді склали систему місцевої виконавчої влади. Такий владний покруч не міг діяти ефективно, країна мала обрати для себе єдину форму правління й або віддати всю повноту влади в руки президента і його представників, або реформувати місцеві ради за зразком західноєвропейських органів самоврядування та максимально децентралізувати владу. Однак такому розвитку подій перешкоджала номенклятурно-комуністична психологія як більшості депутатів Верховної Ради, так і оточення президента.

Відсутність чіткої програми державного будівництва й економічних перетворень спричинила катастрофу в народному господарстві країни. Протягом 1991-1994 рр. промислове виробництво скоротилося на 54 %²⁵. Водночас з'являються перші прояви зловживань на енергетичному ринку: тоді як промисловість скорочувалася, рівень споживання дефіцитних енергоносіїв невпинно зростав. Окремі підприємливі чиновники та бізнесмени в промислових регіонах, скориставшись безконтрольністю, зайнялися перепродуванням російського газу й нафти за кордон. У 1992 р. це можна було робити завдяки різниці в цінах — газ надходив до України за ціною, що становила 7 % світових, а нафта за ціною — 27 % світових²⁶. Коли ж у 1993 р. Україна почала отримувати російські енергоносії за світовими цінами, українська енергетична мафія стала брати нафту і газ у борг (який записувався в пасив Українській Державі), а відтак продавала їх за кордон, повністю розкрадаючи прибутки від цієї реекспортної торгівлі. Завдяки такому «бізнесу» в державі з'явилося декілька впливових фінансово-промислових і політичних груп.

Чи могли відбуватися подібні речі в країні без відома та благословення її найвищого керівництва — запитання риторичне.

Демонструючи винахідливість у проведенні сумнівних торгових операцій із закордоном, український уряд водночас здійснював навдивовижу недолугу внутрішньоекономічну політику. Відкинувши рекомендації прогресивних вітчизняних і зарубіжних економістів, які наполягали на радикальному ре-

²⁵ Див.: Кучма Л. Вірю в український народ. — К., 2000. — С. 73.

²⁶ Там само.

формуванні економіки та розчищенні шляху до вільного ринку, українські можновладці перевели народне господарство в «режим ручного керування».

Очевидно, київська влада усвідомлювала, що в разі реалізації комплексних заходів за європейським зразком вона втратить змогу втручатися в економічні процеси та безконтрольно розкрадати національні багатства. Тобто керівництво України 1991-1994 рр. просто не бажало спрямовувати розвиток країни у нормальне русло. Для вихованих за советської системи лідерів держави було незрозумілим, як то можна — захопити в країні владу й не скористатися всіма вигодами свого становища. Л. Кравчук, Л. Кучма (який у 1992-1993 рр. очолював Кабмін), І. Плющ (на той час Голова Верховної Ради) та їхнє оточення чітко усвідомлювали, які дії та рішення були б корисними для країни, але вони також знали, що вигідніше їм особисто і віддавали пріоритет своїм власним інтересам.

Прем'єр-міністр Леонід Кучма, займаючи таку відповідальну посаду в державі, за його власним зізнанням, не знав, що йому будувати, домагаючись при тому додаткових повноважень для свого уряду включно з правом видавати декрети, які мали б силу законів. Декретотворчість прем'єра стала катастрофічною. Протягом 1992 р. карбованець знецінився у 21 раз, а наступного року — у 103 рази²⁷. Велика країна з невичерпними природними ресурсами перетворилася на край жебраків. Владолюбство Кучми і Кравчука призвело до конфлікту між їхніми представниками у виконавчій владі. Непорозуміння між двома Леонідами зумовило відставку Кучми, гостру кризу у відносинах між президентом і парламентом та, як наслідок, — дострокові парламентські й президентські вибори, заплановані на 27 березня і 26 червня 1994 р.²⁸

У період між вереснем 1993 і березнем 1994 р. Л. Кравчук отримав унікальну можливість здійснювати безпосереднє керівництво урядом через виконувача обов'язків прем'єра Ю. Звягільського. Однак Леонід Макарович використав цей час не для проведення реформ, а для максимального згортання лібералізації. Було ліквідовано міжбанківські валютні біржі й затверджено офіційний ціновий коридор для карбованця стосовно іноземних валют, розпочато жорстку дефляційну політику, проте спрямовувалась вона не на оздоровлення фінансової сфери, а лише на стабілізацію грошової маси, що спричинило масштабну кризу неплатежів. З одного боку, карбованець став відносно стабільним (2,1 % місячної інфляції), але з іншого — зароблених коштів і соціальних виплат вчасно майже ніхто не отримував. Почалася бартеризація економіки, яка поряд з існу-

²⁷ Див.: Кульчицький С. Політичне і соціально-економічне становище України в перші роки незалежності // Кульчицький С., Парахонський Б. Україна і Росія в історичній ретроспективі: новітній український державотворчий процес. — К., 2004. — С. 82.

²⁸ Там само. — С. 85.

ванням фіксованого курсу національних грошей призвела до зростання тіньового сектора економіки до 60 %, посилення корупції, величезних перевитрат експортерів і відпливу коштів за кордон. До кінця 1994 р. зрощені з державним апаратом підприємці контролювали на території України 2-4 млрд, а за рубежом від 10 до 20 млрд доларів²⁹. Замість того, щоб сприяти легалізації тіньового сектора економіки й за рахунок цього збільшити надходження до бюджету, уряд підвищив податкові ставки (прибутковий податок сягнув 90 %, податок на додану вартість — 28 %), які стали найвищими у світі³⁰.

Вперте небажання боротися з тіньовою економікою мало доволі банальне пояснення — тіньовики не сплачували податки державі, але ділилися частиною своїх прибутків з владними структурами, які за те «не помічали» їхнього існування. Більше того, високий рівень оподаткування відкрив ще два шляхи для нелегального збагачення високопоставленого чиновництва — надання пільг в оподаткуванні окремим підприємствам чи регіонам і заганяння перед тим рентабельних підприємств у тінь. У такий спосіб фіскальні зміни розширили «податкову базу» лише для хабарництва, а не для наповнення бюджету.

Така політика призвела до того, що Україна опинилася мало не на останньому місці в Європі за станом розвитку економіки й рівнем життя (гірше було тільки у воюючих республіках колишнього соцтабору). Спад промислового виробництва протягом року становив 28 %³¹.

За таких «успіхів» в економіці нічого було дивуватися наслідкам парламентських виборів 1994 р. Ліві партії (на чолі з відродженими в 1993 р. комуністами), які широко використовували проросійську риторику й популістські соціальні гасла, набрали 145 голосів, ще 53 мандати здобули представники Міжрегіонального блоку реформ і групи «Єдність», що йшли на вибори з реставраційними проросійськими ідеями³². Така конфігурація сил дала змогу очолити парламент лідеру соціалістів О. Морозу, першим заступником якого обрали консервативного голову Селянської партії О. Ткаченка.

Результати парламентських виборів не віщували нічого доброго для української економіки, а настрої в суспільстві, велика частина якого тужила за СРСР і сприймала його як символ стабільного життя, обіцяли прихід до влади сил, котрі вмело грати на підсвідомих почуттях електорату. Перший тур позачергових виборів президента у червні 1994 р. не виявив переможця. Лідером перегонів став діючий тоді глава держави Л. Кравчук, набравши 37,7 %

²⁹ Там само. — С. 85-86.

³⁰ Там само. — С. 86.

³¹ Там само.

³² Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. — К., 2000. — С. 92.

голосів виборців. Друге місце з 31,1 % симпатій громадян посів колишній прем'єр Л. Кучма³³, який успішно розіграв свою опозиційність.

Вирішальне змагання між Кравчуком і Кучмою було призначене на 10 липня 1994 р. Непопулярність Леоніда Макаровича та його переконаність у перемозі (а відтак, певна розслабленість) дали змогу опонентові взяти гору: він отримав 52 % голосів громадян проти кравчуківських 45 %³⁴.

Цікавим є той факт, що через дев'ять днів після своєї перемоги на виборах новообраний президент Л. Кучма зініціював публікацію спільної з Головою Верховної Ради О. Морозом і керівником уряду В. Масолом заяви, згідно з якою керівники обох гілок влади зобов'язувалися дотримуватись чинної Конституції та змінювати її лише з доброї волі обох сторін³⁵. Для будь-якої країни така заява звучала б безглуздо: навіщо додаткові декларації, коли й без того зрозуміло, що Конституції слід дотримуватися, а зміни до неї можна вносити лише після широкого публічного обговорення? Такий, на перший погляд, алогічний учинок провіщав одне: Конституцію буде проігноровано й узагалі невдовзі замінено, а вся структура державного апарату будуватиметься за принципом абсолютної влади президента й особистої відданості йому впливових чиновників.

(Далі буде)

Анотація

У статті зроблено загальний ретроспективний огляд найголовніших фактів з історії України доби незалежності, які були найбільш визначальними на шляху консолідації українців. Ця національна єдність здивували світ у дні Помаранчевої революції.

Annotation

Ivan Patruliak's article is a general retrospective of the major events of Ukrainian history since independence, paying special attention to those events that became major factors of consolidation of the Ukrainian nation that ultimately stunned the world over the course of the Orange Revolution.

Про автора:

*Іван Патриляк,
кандидат історичних наук,
директор Музею історії КНУ ім. Т. Шевченка*

³³ Кульчицький С. Політичне і соціально-економічне становище України в перші роки незалежності. — С. 89.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

ВИСТУП ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР Л.М.КРАВЧУКА ПО РЕСПУБЛІКАНСЬКОМУ РАДІО І ТЕЛЕБАЧЕННЮ 19 СЕРПНЯ 1991 Р.

Українським громадянам України! Висхідати до нас з інформації, переданої спеціальним каналом радіо, у країні утворено спеціальний комітет по надзвичайному стану в СРСР, який звернувся з проханням до українського народу. Президент країни, лідер українського народу Леонід Кравчук, який є членом Верховної Ради Республіки Україна, звернувся до громадян України з проханням підтримати його прохання.

Щу ми жемо сказати? Відомо нам, що всі громадяни України, які є членами Верховної Ради, повинні бути в Україні. Ми повинні бути в Україні, щоб прийняти рішення, щоб підтримати Верховну Раду Республіки Україна. Ми повинні бути в Україні, щоб прийняти рішення, щоб підтримати Верховну Раду Республіки Україна.

Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом.

Українським громадянам України! Висхідати до нас з інформації, переданої спеціальним каналом радіо, у країні утворено спеціальний комітет по надзвичайному стану в СРСР, який звернувся з проханням до українського народу. Президент країни, лідер українського народу Леонід Кравчук, який є членом Верховної Ради Республіки Україна, звернувся до громадян України з проханням підтримати його прохання.

Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом.

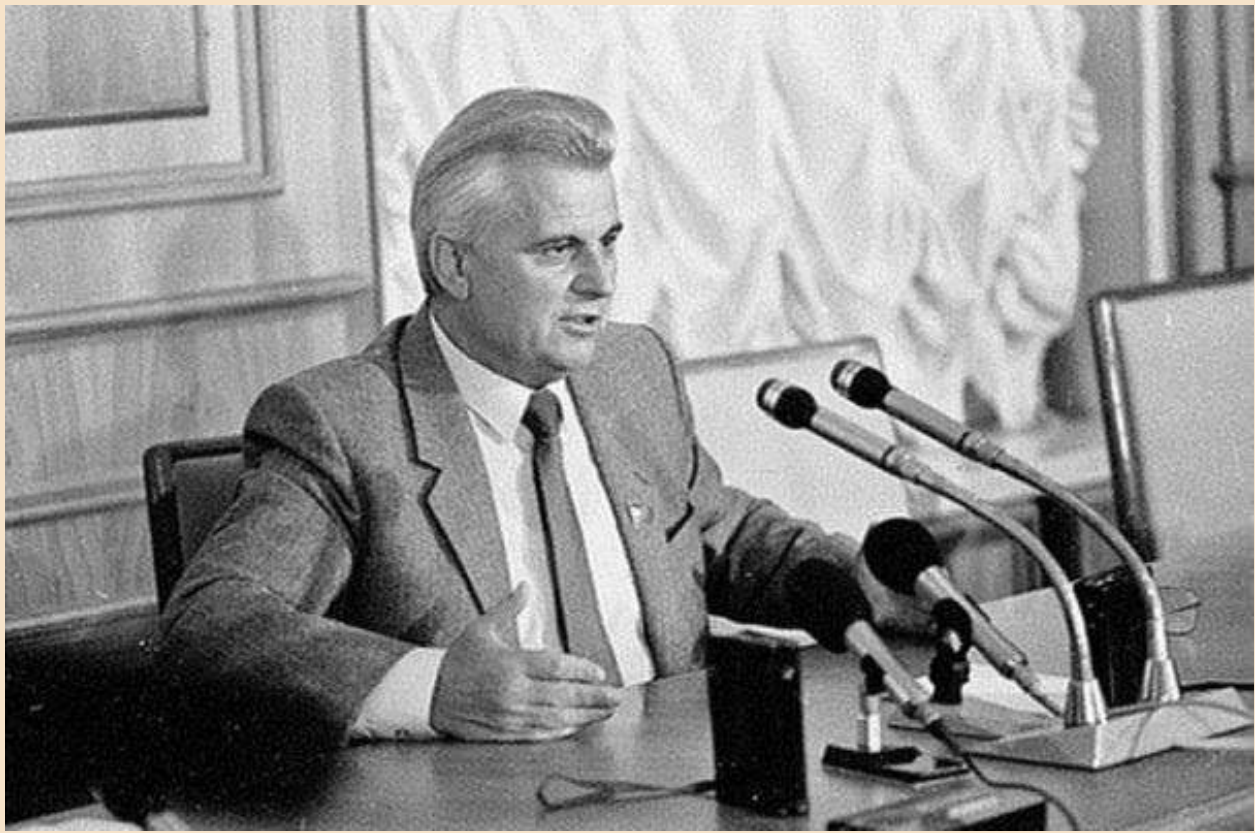
Українським громадянам України! Висхідати до нас з інформації, переданої спеціальним каналом радіо, у країні утворено спеціальний комітет по надзвичайному стану в СРСР, який звернувся з проханням до українського народу. Президент країни, лідер українського народу Леонід Кравчук, який є членом Верховної Ради Республіки Україна, звернувся до громадян України з проханням підтримати його прохання.

Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом.

Українським громадянам України! Висхідати до нас з інформації, переданої спеціальним каналом радіо, у країні утворено спеціальний комітет по надзвичайному стану в СРСР, який звернувся з проханням до українського народу. Президент країни, лідер українського народу Леонід Кравчук, який є членом Верховної Ради Республіки Україна, звернувся до громадян України з проханням підтримати його прохання.

Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом. Ми жемо сказати, що у нас, українців, є велика відповідальність перед українським народом.

До громадян України. Виступ голови Верховної Ради УРСР Леоніда Кравчука по республіканському радіо та телебаченню 19 серпня 1991 року // Тернопіль Вечірній. –1991. – 21 серпн. – № 54

ЗВЕРНЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ОРГАНІЗАЦІЙ РЕСПУБЛІКИ

24 серпня 1991 року сталася подія надзвичайної історичної ваги — Україна проголошена незалежною демократичною державою. Сподіваємося, що цей важливий акт, який має бути затверджений волею всього народу України, сприятиме згуртуванню нашого суспільства на шляху захисту демократичних завоювань, наповнення проголошеного суверенітету дієвим змістом, побудови дійсно правової держави, яка захищатиме насамперед загальнолюдські цінності, інтереси кожної людини.

Проте ситуація, яка склалась в умовах винятково важкого економічного стану української держави та неузгодженої діяльності наявних політичних сил, характеризується великою складністю і неоднозначністю. Як відомо, аналогічні ситуації в історії України вже були під час Хмельниччини, у 1917 і 1920 роках, коли державність України була втрачена через відсутність єдності українського народу, ворожу непримиренність між окремими його верствами, нестачу досвіду державності. За цих умов доля України залежатиме від узгодженої позиції різних демократичних сил.

У зв'язку з цим Президія Верховної Ради України, прагнучи до згуртування і консолідації прогресивних сил, звертається до всіх політичних партій, громадських рухів, об'єднань та організацій, які відчують високу відповідальність за майбутнє нашої держави, із закликом об'єднати свої зусилля на шляху розбудови незалежної суверенної України, укласти з цією метою спільну угоду, яка стала б гарантом громадської злагоди.

Голова Верховної Ради України
Л.Кравчук.
м. Київ,
28 серпня 1991 р.

Звернення Верховної Ради України до політичних партій, організацій республіки

// Тернопіль Вечірній. – 1991. – 31 серпн. – № 57

ВІЗИТ Л. КРАВЧУКА ДО КРИМУ

У вівторок до Криму прибув голова Верховної Ради України Л. Кравчук. Увечері він відвідав Севастополь, побував в об'єднанні «Севастопольський морський завод ім. Орджонікідзе». Л. Кравчук виклав перед корабелями свою передвиборну програму кандидата у Президенти України. У той же день Кравчук зустрівся в Будинку офіцерів моряками Червонопрапорного Чорноморського флоту, розповів їм про ситуацію в республіці напередодні референдуму, про вибори першого Президента України, відповів на запитання.

У середу вранці Леонід Макарович взяв участь у засіданні сесії Верховної Ради Криму. Перед його виступом на трибуну вийшов депутат Ю. Мешков, який представляє республіканський рух Криму. Він заявив, що голова Верховної Ради України Л. Кравчук не має права бути присутнім на засіданні сесії ВР КрАРСР, оскільки є представником зарубіжної держави (!). Але народні депутати Криму не підтримали свого колегу і запитали у Кравчука вибачення за необдуманий демарш Ю. Мешкова.

Л. Кравчук перебував на трибуні близько 2 годин. Він виступив з великою програмною промовою і відповів на багато запитань. З приводу питання про ситуацію у Криму, він сказав: «Крим зробив свій вибір — він є автономією. Але на цьому треба зупинитися. Хто прагне вести політичні ігри, заявити про себе як про великих політиків. Історія творить: той, хто зробив перший крок до кордонів, робить крок до розбрату. Це буде початком конфронтації. Не треба грати з вогнем. Не треба жартувати з територіальною проблемою, це питання надзвичайної складності».

40 відсотків всіх зв'язків Криму припадає на Україну. Л. Кравчук запитав депутатів: «Хто може сказати, що хтось із керівництва України приймав рішення, які обмежують можливість Криму? Цього не було. Крим може і повинен будувати своє життя на принципах свободи, демократії, рівноправності у складі незалежної держави Україна. Тут всіх зв'язують українською мовою. Скажіть, де є у Криму хоча б одна українська школа? Остання школа українською мовою закрита. Для чого ж спекулювати на цьому?».

Леонід Кравчук запевнив, що обстоює і буде обстоювати інтереси народів півострова, які інтереси всіх народів України. Те, що нагнітається навколо Криму, — пряма спекуляція, яка має на меті зіштовхнути Росію та Україну.

40 відсотків рішуче голова Верховної Ради України заявив про те, що Крим буде залишатися складом України і при цьому матиме всі права автономії, регулювати питання про мови, господарські проблеми.

Л. Кравчук детально зупинився на проблемі української армії. 40 відсотків ракетної техніки і ядерної зброї виробляється на території України. «Ми виходимо з принципу колективної безпеки. Ми вважаємо, що стратегічні ядерні збройні сили повинні перебувати у колективному підпорядкуванні і не належати жодній республіці».

Голова Верховної Ради також сказав про те, що Україна може бути третьою золотодобувною державою світу, бо за запасами золота вона здатна цього досягти. Зараз головне — збільшувати його видобуток...

Ю. КУЛИКОВ,
м. Сімферополь.
(Спеціально для «ТВ»).

Куликов Ю. Візит Леоніда Кравчука до Криму

// Тернопіль Вечірній. — 1991. — 26 жовтн. — № 73

1. Громадяни України, які були членами Компартії України (КПРС), не можуть без рішення суду визнаватись причетними до державного перевороту 19-21 серпня 1991 р. і зазнавати будь-яких обмежень через свою колишню належність до КПРС.

2. Громадяни України, які поділяють комуністичні ідеї, можуть утворювати партійні організації відповідно до чинного законодавства України”³⁴.

Таким чином, постанова не знімала заборони на діяльність Компартії України. Другий її пункт взагалі був зайвим: право громадян утворювати об'єднання гарантується законом.

У березні 1993 р. в Макіївці Донецької області відбулася Всеукраїнська конференція комуністів, делегати якої відкинули думку про створення нової компартії, а схвалили рішення про підготовку чергового з'їзду Компартії України. Хоча у формулюванні про відновлення діяльності Компартії, зусиллями народного депутата України О.Коцюби було застережено, що відновлюють свою діяльність члени Компартії України. А вже 19 червня комуністи України провели свій з'їзд у Донецьку й офіційно заявили, що діяльність КПУ відновлено. Лідером комуністів з'їзд обрав колишнього другого секретаря Донецького обкому Компартії України П.Симоненка.

Референдум і президентські вибори 1 грудня 1991 р.

Коли 24 серпня 1991 р. депутати Верховної Ради УРСР зібралися на надзвичайну сесію, представники від громадськості внесли у приміщення парламенту величезний синьо-жовтий стяг як символ розриву з тоталітарним московським центром. А через кілька днів, 4 вересня, було ухвалено постанову про підняття над будинком Верховної Ради синьо-жовтого національного прапора. Цим започатковувалася відмова держави, що народжувалася, від радянської символіки.

Найбільшою заслугою суверен-комуністів із числа колишніх компартійно-радянських керівників УРСР було встановлення контролю над розміщеними в Україні силовими структурами та загальносоюзними установами й відомствами. Не вдалося лише одне: встановити контроль над Чорноморським флотом. Внаслідок цього флот на довгі роки став болючою проблемою в українсько-російських відносинах.

9 вересня 1991 р. була ухвалена постанова про запровадження з наступного року купонів багаторазового використання. Цим започатковувався вихід України з рубльової зони. 8 жовтня з'явився Закон України “Про громадянство України”, 7 листопада — “Про державний кордон”. Отже, ще до референдуму, який затверджував Акт проголошення незалежності, були підготовлені передумови для перетворення України з союзної республіки на самостійну державу.

Після Акту проголошення державної незалежності все суспільно-політичне життя в республіці було підпорядковано Всеукраїнському референдуму, на якому 1 грудня 1991 р. виборцям належало відповісти на запитання, чи підтверджу-

ють вони зазначений Акт. Для політиків, котрі стояли на позиціях повної незалежності України, це було необхідно для того, щоб перекреслити результати референдуму 17 березня. Коли на засіданні Верховної Ради один із народних депутатів запитав: "А чи не слід було б включити до бюлетеня на референдумі першого грудня друге питання — про доцільність входження незалежної України в Союз суверенних держав?" — головуючий миттєво відреагував: "Про який Союз може йти мова, якщо Україна стала незалежною державою?"³⁸

За підтвердження Акта проголошення незалежності України голосували 90% громадян, що брали участь у референдумі. А брали участь 84% тих, хто мав таке право. Отже, за незалежність України висловилися 76% усіх дієздатних її громадян. Проте несерйозно було б уважати, що всі вони — переконані її прихильники. Ніхто не спромігся ще заперечити висновки аналітиків, що з'явилася ця цифра внаслідок унікального збігу обставин. Переляканий рішучими заходами російського керівництва щодо декомунізації, український номенклатурний істеблішмент поспішно заангажував ідею державної незалежності й кинув на пропаганду всі підконтрольні засоби; вперше дістали простір для фронтального пропагандистського наступу "демократи"; спрацював "рязанський синдром": економічна криза в Росії створила відчутний розрив між життєвим рівнем Російської Федерації та України, що виявилось в результатах референдуму.

Тих, хто не підтримав незалежність України, цілком достатньо, щоб спонукати далекоглядних політиків придивитися до них уважніше та проаналізувати, чим їхні соціальні характеристики й орієнтації відрізняються від характеристик і орієнтацій прихильників незалежності. Політичне значення такого аналізу актуалізує нерівномірність розподілу голосів, що були подані "За" та "Проти" незалежності України в різних її регіонах. У чотирьох областях — Харківській, Луганській, Донецькій та Одеській, — де проживає понад чверть населення України, Акт підтримали загалом менше двох третин від тих, хто має право голосу (62,5%), а в Криму — більше однієї третини (35,5%).

Позитивним наслідком референдуму сприяла передвиборча президентська кампанія, учасники якої одноставно виступали за незалежність України, хоча побічним результатом її став розкол у демократичному таборі щонайменше на три течії (відповідно, на послідовників Л.Лук'яненка, В.Чорновола та І.Юхновського).

Центральною виборчою комісією було зареєстровано 7 осіб, котрі виборили право стати кандидатами на президентство. Кожного з них підтримали своїми підписами понад 100 тис. виборців.

На виборах 1 грудня голоси виборців розподілилися так: "За" В.Гриньова — 4,17%, Л.Кравчука — 61,59, Л.Лук'яненка — 4,49, Л.Табурянського — 0,57, В.Чорновола — 23,27, І.Юхновського — 1,74%.

Отже, в результаті більш ніж переконливої перемоги першим Президентом України став Л.Кравчук.

Балотуючись у президенти США, А.Лінкольн обіцяв не скасовувати рабства. Франклін Д.Рузвельт дав клятву збалансувати бюджет. Ліндон Б.Джонсон казав про те, що він "не буде посилати американських хлопців за 9 чи 10 тисяч миль від дому робити те, що азійські хлопці повинні зробити для себе

самі". Річард Ніксон мав секретний план закінчення війни у В'єтнамі. Джиммі Картер запевняв, що він скасує контроль над цінами на природний газ. Рональд Рейган переконував, що ніколи не піде на переговори про звільнення заручників. Джордж Буш обіцяв не підвищувати податки, а Білл Клінтон — скоротити федеральний бюджет наполовину впродовж наступних чотирьох років. Але вся справа в тому, що кандидати свідомо кажуть неправду. Малоімовірно, що для Л.Кравчука президентство стало можливим завдяки його програмі з п'яти "Д": Державність, Демократія, Добробут, Духовність, Довіра.

Відомий литовський політик А.Бразаускас вважає, що "тут нічого дивного немає. Люди голосують не за колишнього комуніста чи антикомуніста, а за нинішню особистість, живу людину. Зважають, як він поводить себе, як діє, як відповідає опонентові. Чому він так впевнено переміг на виборах? А тому, що народ України не побачив йому альтернативи. Альтернативи його досвіду, знанням, виваженості, політичній мудрості. Адже робота в ЦК — це велика школа. А коли ще політичний діяч є патріотом, вміє аналізувати, враховувати реалії, робити правильні висновки — успіх йому забезпечено. Сьогодні люди вже не вірять ні пронафталініним гаслам комуністів, ні істеричним закликам націонал-радикалів. Вони йдуть за тими, хто зрозумів, що часи ідеології, політичної балаканини давно минули. І я, і Кравчук давно вже переступили через комуністичні догми. Ми — політики-реалісти, політики-прагматики"³⁶.

5 грудня 1991 р. на урочистому засіданні Верховної Ради України Л.Кравчук склав присягу Президента України, висловив програмні орієнтири своєї політики в новій якості. "Президент, — наголосив він, — одержавши владу від народу, має служити йому і забезпечити його достаток, права і свободи кожної людини".

Відразу ж після присяги Президент приголомшив народних депутатів пропозицією обрати Голову Верховної Ради, а заодно запропонував, щоб ним став І.Плющ. Цей блискавичний натиск забезпечив бажаний для нього результат: практично без обговорення І.Плющ піднявся на вищу сходинку в парламенті, отримавши "за" 261 голос.

Утворення Співдружності Незалежних Держав

Вихід України на історичну авансцену як незалежної держави поставив її керівництво перед необхідністю розв'язання складних проблем із багатьма невідомими. Перша й чи не найголовніша з них — ставлення до Союзу. Попри наполягання М.Горбачова, 25 листопада 1991 р. парафування Союзного договору не відбулося. Лідери республік відмовилися це зробити, погодившись лише відправити документ у парламенти для обговорення. Української делегації при цьому не було, республіка готувалася до референдуму. Опісля нього Л.Кравчук отримав підстави, щоб заявити: Україна не піде в Союз, позаяк грудневий референдум перекреслює березневий. У розмові з кореспондентом

КАНДИДАТІВ – ШІСТЬ, БУЛАВА – ОДНА **ВИБИРАЙТЕ!**

Свобода
стор. 2

Дружні шаржі
Миколи ПІНЧУКА («Свобода»).

30 листопада 1991 року

Кандидатів – шість, булава одна. Вибирайте! Дружні шаржі Миколи Пінчука. // Свобода. – 1991. 30 листоп. – № 135

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ХМАРА ПРО КРАВЧУКА

ПИТАННЯ: Чи може Л. Кравчук захистити незалежність України своєю виваженою політикою?

ВІДПОВІДЬ: На мою думку, політика Кравчука вже занадто виважена. Він не робить необхідних на державному рівні дипломатичних кроків, які треба робити з огляду на зарозумілість Руцького, Шапошнікова і Єльцина. На кожен антиукраїнський крок Москви сповнений гідності президент мав би робити офіційні заяви, ноти протесту, на які могли б посилатися і засоби інформації, і дипломати на всіх рівнях, і кінець кінцем, історики. Слово, характеристика, оцінка протиправних дій, викладені у чіткій стислій формі, це зброя дипломата, яка влучає у серце кривди. І вживати цю зброю ніколи не зайве у дипломатичних стосунках. Кравчук же апелює із своїми скаргами переважно до Верховної Ради України, не розуміє політичної ваги високогідних заяв протесту.

Я не знаю, чим це пояснити: чи переобтяженістю Президента, чи слабкістю його команди, яку він сам собі добрав і якої ніяк не хоче міняти.

Крім того, Кравчук, як на мене, забагато часу приділяє утвердженню своєї власної влади, що так само важко виправдати. Проект конституції України, укладений під його головуванням, відбив цю тенденцію. Цілком ясно, що, пропонуючи двопалатний парламент, Президент має на меті утяти владу парламенту, розосередити сили парламентської опозиції, послабити її.

Чи це сприятиме незалежності України, важко сказати. Сильна влада президента корисна для держави тоді, коли президент сильний і користується популярністю серед виборців і серед політиків. Кравчук же не є незаперечним авторитетом у колі своєї камарильї. Скоріше навпаки, він залежить, дарма що обраний народом, від цієї камарильї. А ця камарилья, щоб не сказати інакше, працює не на Україну, а на свій власний добробут.

Зрештою, послухаймо, що говорить про Л. Кравчука Ст. Хмара в інтерв'ю газеті «Незалежність» за 21.2.92. Цитую:

«Наш всенародно обраний Президент — політикан і пропагандист».

«Він не здатен виконати довірене йому діло — створити незалежну державу».

«Наш Президент, передусім, не створив сильної команди — ті, хто зайшов до неї сьогодні — дилетанти, люди меншоварті, скажу більше — боягузи».

«Вважаю за злочин, що досі не зформовано нового уряду. Колоніальна адміністрація Фокіна не хоче і не буде працювати на Україну».

«Гляньте — він у Мінську навіть не заявив протесту з приводу викрадених літаків. А було ж порушено не лише закони України — мав місце небезпечний для Європи інцидент (літаки ж можуть нести ядерні бомби). І після цього — убога просьба до Єльцина 'дати оцінку', замість державної ноти Москві і відповідних документів до ООН і до Ради Безпеки, куди Росія збирається вступити, чинивши отакі піратства».

«Словом, я виную Президента у некомпетентності, боягузтві, безпринципності, у нездатності вивести Україну з кризи».

І хоч з деякими думками Ст. Хмари можна не погоджуватися, в цілому його характеристика Кравчука заслуговує на увагу.

Додам від себе, що Кравчук занадто часто підкреслює існування дружби між російським та українським народами, тоді, як з боку керівників Росії таких заяв не чути. Навпаки, і Єльцин, і Руцькой, і Шапошников, і ціла низка *демократів* дозволяють собі зневажливі і глузливі висловлювання на адресу України, її історії, і того ж таки Кравчука.

Я не обстоюю ворожнечу між народами, але наполегливе підкреслювання приязні, на яку немає відгуку, принижує гідність того, хто на таку приязнь напрошується.

Ясна річ, що робити остаточну *єдино правильну* характеристику Л. Кравчука ще рано. Він має попереду чимало шансів виявити свій державницький хист. Але ніколи не шкодить і на півдорозі глянути на першого у нас обраного Президента критичним оком.

ЧИ ВМРЕ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА?»

ПИТАННЯ: Яка потреба міняти український національний гімн «Ще не вмерла Україна»?

ВІДПОВІДЬ: Такої потреби, як на мене — та й не тільки на мене — немає.

Гімн «Ще не вмерла Україна» не можна розглядати, як будь-який інший славень сучасної держави. Це не «Боже, царя храни» і не «Німеччина понад усе». Гімн «Ще не вмерла Україна» це заявка народу про своє безсмертя, заявка зроблена за часів найтяжчого, найганебнішого рабства. «Ще не вмерла Україна» це свідок нашої історії у словах і музиці. І це не просто собі свідок історії, це zarazом і учасник боротьби за волю України. Із словами «Ще не вмерла Україна» ішли на смерть і на безсмертні подвиги і герої УПА, і герої Крут, і січові стрільці Є. Коновальця.

Той, хто підносить сьогодні питання про зміну слів гімну, очевидно не розуміє ролі, яку грав славень «Ще не вмерла Україна» у нашій визвольній боротьбі. Мені здається, що зазіхати на нашу

І цей дух ми звемо націоналізмом, найвищою формою патріотизму — душею української нації.

Повертаючись до того, що цей рік є для нас ювілейним, хочу повідомити Конгрес, що Всеукраїнське Братство УПА увійшло в діловий контакт із Світовим Братством УПА і головною редакцією «Літопису УПА», щоб спільно провести святкування в серпні в Україні.

На ці торжества прибудуть до нас дуже багато гостей з усіх країн Заходу, де є українські організовані громади. Для того, щоб розмістити таку кількість гостей і змістовно наповнити їхнє перебування на рідних землях, наше Братство мусить заручитися практичною підтримкою влади на місцях та всіх політичних і громадських організацій краю.

Дуже важливим питанням для нас є те, яку оцінку ми будемо мати зі сторони Президента і Верховної Ради України, який у нас статус. Чи ми в Незалежній Україні залишаємося, як партократи назвали нас, «бандформуваннями», а чи наша боротьба в лавах ОУН-УПА справедливо оцінена як визвольна боротьба українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу?

Ми, учасники цієї боротьби, звертаємось до народніх депутатів поставити це питання на обговорення і винести справедливе історичне рішення.

Дякую за увагу.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Київ, 23.1.1992 р.
(УЦІС)

В. ФЕДОРЧУК

ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД РУХУ

Київ, 28 лютого-1 березня, 1992

Три дні тривала робота ІІІ Всеукраїнського з'їзду НРУ. В його роботі взяли участь 900 делегатів.

Ця найбільш масова організація України до проголошення Акту незалежності України була в опозиції до Верховної Ради і уряду в Україні. А сьогодні Рух, як відзначалося у звітній доповіді його голови Івана Драча, повинен від теоретичної діяльності перейти до практичних кроків і з опозиції перейти на конструктивну позицію.

В перший день роботи з'їзду перед його учасниками виступив Президент України Леонід Кравчук. Він підкреслив, що Рух повинен об'єднати всі прогресивні сили, які хочуть працювати на розбудову Української держави.

29 лютого на з'їзді відбулася гостра дискусія по доповненнях до

Статуту та Програми. Нинішнє керівництво Руху — Іван Драч, Михайло Горинь, більшість Проводу та працівників центрального апарату — підтримували концепцію збереження Руху в його сучасному вигляді і обстоювали потребу надання якомога ширшої підтримки Президентові України. Вячеслав Чорновіл — лідер іншого крила — опирався на підтримку більшості обласних делегацій. На думку Чорновола, Рух повинен тримати дистанцію у стосунках з Президентом (так звана конструктивна опозиція). Другим пунктом Голови Львівської облради стала департизація Руху, тобто фактичне перетворення його в політичну партію.

Більшість виступаючих підтримало Чорновола. Тоді Іван Драч зачитав заяву із закликом до своїх прихильників покинути з'їзд і зібратися окремо, а також провести перереєстрацію первинних осередків.

Після майже двогодинних переговорів, запропонованих Чорноволом, сторони досягли згоди. Віднині Рух очолюватимуть три співголови: Іван Драч, Михайло Горинь і Вячеслав Чорновіл. Всі виборні посади в Русі замінюватимуться позапартійними.

Робочий день з'їзду 1 березня, після драматичних подій пізнього попереднього вечора, був дещо спокійнішим.

Останнього дня з'їзд працював над прийняттям змін до Статуту Народного Руху України. Були обговорені програмні завдання Руху в умовах української державности, її суверенітету і незалежності. Внесено принципові положення про співробітництво Руху з державними органами, іншими громадськими організаціями, політичними партіями, релігійними конфесіями, українською діаспорою. Зроблено акцент на ролі та можливостях Руху у вирішенні складних соціально-економічних проблем в Україні.

Потім співголови запропонували склад Проводу. Причому Чорновіл, згідно розкладу сил, за його виразом, запропонував дві треті, а Горинь і Драч одну третину складу Проводу. Обрано 23 особи, в тому числі 4 заступники співголів.

Прийнято ряд заяв, зокрема, про становище у Криму, про добросусідські відносини з Росією, з приводу ситуації в Нагірному Карабасі, розбудови національних Збройних Сил.

Як наголошували промовці, час мітингувань і протистоянь пройшов, настала доба творення, важкої і наполегливої праці, оновлення.

ЗУСТРІЧ ПРЕЗИДЕНТА З ТРІУМВІРАТОМ РУХУ

4 березня відбулась зустріч Президента України Леоніда Кравчука з обраними на третьому Всеукраїнському з'їзді Народного

Руху України його співголовами — Михайлом Горинем, Іваном Драчем та Вячеславом Чорноволом.

Розглядалися питання ставлення до СНД, ситуація в Криму, програми соціально-економічних реформ, проблеми реорганізації виконавчої влади, становлення національних Збройних Сил.

До речі, голова Львівської облради В. Чорновіл заявив, що за два тижні подасть у відставку з посади обласного керівника, щоб впритул зайнятися Рухом.

УХВАЛА ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ЗБОРІВ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Незалежна демократична Українська держава утверджується, наповнюється реальним змістом. Послідовна боротьба демократичних сил сприяла розпадові колишнього ССРСР, останньої імперії світу, і усуненню від влади комуністичної партії. Історія поставила перед Україною два завдання, кожне з яких складне само собою, а ця складність посилюється тим, що Україна мусить вирішувати їх одночасно. Це — утвердження незалежності Української держави і забезпечення в цій державі демократичного устрою з багатопартійною системою і ринковою економікою.

Незалежність України, незважаючи на формальне її визнання державами світу, залишається досі більше декларативною, ніж справжньою. З прагненням України стати фактично незалежною ніяк не можуть змиритися великодержавницькі проімперські сили. На просторах колишньої імперії відбувається змикання червоних з коричневими, які мають за базу для себе Російську Федерацію, маючи там значну кількість прихильників у парламенті й уряді, а також у командуванні збройних сил.

Вступ України в СНД був продиктований необхідністю розвалу імперії, колишнього ССРСР. Разом з тим, як показує хід подій, це не усуває загроз для суверенітету України. Рух домагатиметься виходу України із складу СНД, як такої, що не в повній мірі забезпечує інтереси України.

Демократія в Україні також ще не утвердилася. Незначна кількість і низький професійний рівень незалежних від державних структур засобів інформації, важке економічне становище, серйозне зниження життєвого рівня, колоніальний характер економіки, відсутність зформованого українського ринку при «прозорості кордонів» та «єдином рублевом пространстве», безсиле плентання уряду в хвості нагальних економічних реформ, що їх вимагає

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ТА СКОРОЧЕННЯ ЗВИЧАЙНИХ ОЗБРОЄНЬ

Після розпаду Радянського Союзу в Україні залишилось трете у світі за своєю могутністю угруповання стратегічних ракетно-ядерних сил. На його озброєнні було 130 міжконтинентальних ракет СС-19 на рідкому паливі з шістьма ядерними боеголовками в кожній і 46 ракет СС-24 на твердому паливі з десятима боеголовками. В Україні було також розгорнуто повітряний компонент стратегічних сил — 21 бомбардувальник ТУ-95 МС16 та 19 бомбардувальників ТУ-160 з боекомплексом до 500 крилатих ядерних ракет¹. Проте таке могутнє ядерне угруповання становило для України досить складну проблему, розв'язання якої залежало як від зовнішніх, так і від внутрішніх умов.

Міжнародні та внутрішні умови ядерного роззброєння України

1990-і рр. увійшли в історію людства не тільки глобальними геополітичними та соціально-політичними зрушеннями, а й тим що, саме в цей період процес роззброєння набув нового якісного стану. Історія століття, що минуло, засвідчила сталу тенденцію до зміни по черзі періодів гонки озброєння та роззброєння. Силова політика держав та їхні намагання повернути баланс сили на свою користь продукували щораз нові витки гонки озброєнь. І завжди гонка озброєнь закінчувалася посиленням зворотного процесу — роззброєнням.

Така тенденція найбільш яскраво виявилась в галузі ядерних озброєнь. Важливою передумовою поглибленого процесу скорочення ядерних озброєнь у 1990-і рр. стало усвідомлення того, що подальше нарощування ядерних озброєнь призводить не до зміцнення безпеки, а навпаки — до її послаблення.

Кількість ядерних боезарядів уже давно перевершила ту межу, за якою настає обопільне знищення не тільки ядерних суперників, а й усієї земної цивілізації, всієї живої природи на планеті. При підвищенні кількісних параметрів ядерних озброєнь збільшується ймовірність непередбачених інцидентів, погіршуються умови контролю за ядерною зброєю.

Усвідомлення такої глобальної ядерної небезпеки спричинило розвиток *трьох тенденцій у галузі контролю та ядерного роззброєння*. Перша тенден-

ція стала характерною для політики неядерних країн. Вона полягала у створенні без'ядерних зон, зон, вільних від ядерної зброї, а також у зміцненні без'ядерного статусу.

Друга та третя тенденції були характерні для політики ядерних країн. Сутнісними ознаками цих тенденцій стали значне обмеження та суттєве скорочення ядерних озброєнь і, як наслідок, — модифікація ядерних стратегій. Теоретико-ідеологічне оформлення цих тенденцій у політиці ядерних держав знайшло свій вияв у стратегії "мінімального ядерного стримування". Реалізація цієї стратегії була головною рисою процесу роззброєння в 1990-і рр. Вона стала теоретичною базою цілої низки міжнародних договорів, таких, як СТАРТ-1 та СТАРТ-2, які були укладені й частково реалізовані саме в період цього десятиліття.

Головними передумовами процесу роззброєння в 1990-і рр. були політичні. Припинення "холодної" війни, біполярної конфронтації зняли головну суперечність, яка продукувала гонку ядерних озброєнь. Переведення розв'язання міждержавних і міжнародних проблем у річище політичного діалогу, поширення відносин партнерства створило клімат довіри, який, своєю чергою, дав змогу СРСР і США зважитись на глибоке скорочення ядерних озброєнь. Хоча філософія партнерства була випестувана ще в середині 1980-х рр. М.С.Горбачовим, реальні плоди вона дала тільки в 1990-х.

Прискорили процес реалізації нової філософії ядерного роззброєння не тільки геополітичні зрушення на європейському континенті, пов'язані з об'єднанням Німеччини та розпадом Варшавського договору й СРСР, а й суто технічні та економічні причини.

І тій, і іншій стороні слід було позбутися накопичених застарілих ядерних озброєнь, продовження терміну експлуатації яких потребує великих витрат. В 1995 р. закінчувались гарантійні терміни експлуатації близько 60% ракетно-ядерних озброєнь СРСР². Компенсувати таку кількість виведених засобів новими озброєннями не було можливості. Значно менш болючою ця проблема була для США. Але й для них це було нелегко, оскільки потрібно було замінити ціле покоління ракетно-ядерних озброєнь, котре в умовах 1990-х рр. уже не виглядало таким ефективним. Усі ці умови сприяли підготовці Договорів СНО-1, СНО-2 та СНО-3.

Попри створення досить чіткої концепції скорочення ядерних озброєнь, викладених у Договорах СНО-1, СНО-2 та СНО-3, її реалізація в 1990-і рр. була справою нелегкою. Ускладнення пов'язувалися, насамперед, із розпадом СРСР, в результаті якого радянська ядерна спадщина дісталась одразу чотирьом незалежним країнам: Російській Федерації, Україні, Білорусі й Казахстану. Росія успадкувала 69,4% ракетно-ядерного потенціалу колишнього СРСР, або 7133 ядерні боезаряди, Україна — 17% (1656 одиниць), Казахстан — 13% (1410), Білорусь — 0,6% (74).

Поява одразу чотирьох правонаступників радянської ядерної спадщини викликала неабияке занепокоєння з боку США та Росії. У грудні 1991 рр. після підписання Біловезької угоди про створення СНД Адміністрація Президента США Д. Буша висунула досить рішучу вимогу щодо збереження єдиного централізованого контролю за радянською ядерною зброєю, який мала здійсню-

вати Росія як єдина правонаступниця СРСР. Інші країни повинні були приєднатись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як без'ядерні країни.

В розвиток такої позиції США вітали досягнення державами СНД 21 грудня 1991 р. Алма-Атинської угоди, згідно з якою Білорусь, Казахстан і Україна зобов'язались вивести всю тактичну зброю, яка була розміщена на їхній території, до Росії не пізніше 1 липня 1992 р.

У найбільш повному вигляді мета американської політики щодо запобігання розповсюдженню ядерної зброї з території колишнього СРСР була викладена в заяві Президента США Д. Буша від 13 липня 1992 р. Серед завдань американської політики були такі: реалізація Договорів СНО-1 і ДНЯЗ щодо країн СНД, створення внутрішньої системи обліку й фізичного захисту ядерних боезарядів та обладнання, створення ефективної системи експортного контролю за ядерними та ракетними технологіями відповідно до чинних багатосторонніх режимів; здійснення безпечного й надійного демонтажу ядерних боезарядів та контролю за вилученням із них ядерних матеріалів; створення умов переорієнтації на цивільську проблематику колишніх радянських фахівців у галузі ядерних і ракетних технологій.

Першочергова мета США в галузі контролю над ядерними озброєннями колишнього СРСР полягала в тому, щоб змусити Казахстан, Білорусь і Україну стати без'ядерними державами, вивести з їхніх територій стратегічну ядерну зброю й надати їм можливість самим розробити процедуру та механізми реалізації Договору СНО-1. Після того, як в березні 1992 р. на Мінській зустрічі глав держав СНД не вдалося підписати відповідну угоду, адміністрація Д. Буша запропонувала свій варіант договірно-правового механізму, котрий мав забезпечити якомога швидше виведення ядерної зброї з колишніх радянських республік. Уже в квітні 1992 р. США запропонували проект додаткового п'ятистороннього протоколу до Договору СНО-1, який був підписаний усіма учасниками 23 травня 1992 р. в Лісабоні й увійшов в історію під назвою "Лісабонський протокол". Протокол визначив правонаступництво України, Росії, Білорусі й Казахстану щодо виконання колишнім СРСР умов Договору СНО-1. Білорусь, Україна й Казахстан засвідчили свої зобов'язання приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як без'ядерні держави в якомога "короткий термін". Окрім Лісабонського протоколу, адміністрація Д. Буша заручилася спеціальними односторонніми заявами президентів Білорусі, Казахстану й України, в яких вони підтвердили намір своїх країн стати без'ядерними державами, приєднатись до ДНЯЗ та забезпечити вивезення стратегічної ядерної зброї до Росії.

Нова тактика Вашингтону та неприхований тиск з боку Росії мали успіх щодо Білорусі й Казахстану, які наприкінці 1993 р. ратифікували Договір СНО-1 і приєднались до Договору про нерозповсюдження ядерних озброєнь як без'ядерні держави. Україна в процесі ядерного роззброєння посідала самостійну позицію.

Україна від початку заявила себе активним учасником глобального процесу ядерного роззброєння. *Верховна Рада УРСР у Декларації про суверенітет України в 1990 р. проголосила, що Україна має намір дотримуватись трьох*

неядерних принципів: не приймати, не виробляти й не набувати ядерної зброї. Прагнення України здобути без'ядерний статус було неодноразово підтверджено у таких документах Верховної Ради: заяві від 24 жовтня 1991 р., де йдеться про намір України "приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна держава", у зверненні до парламентів та народів світу від 5 грудня 1991 р., у постанові від 9 квітня 1992 р. та інших.

Мало хто з українських політиків мав сумнів у тому, що ядерна зброя може бути надійним гарантом національної безпеки України. Але на час набуття нашою країною державного суверенітету проблема вибору ядерної зброї як основного гаранта національної безпеки визначалась такими основними чинниками: умовами виходу України зі складу Радянського Союзу та міжнародного визнання її суверенітету; геополітичними інтересами України; її економічними можливостями та технічними умовами утримання ядерних сил; рівнем загрози з боку Росії.

На першому етапі становлення суверенітету Української держави головним завданням було здобуття незалежності від союзного центру, оскільки центр залякував Україну неможливістю розподілу ядерної інфраструктури Союзу. Тоді й було вирішено прийняти принцип без'ядерності, закріплений у Декларації про державний суверенітет України, щоб позбавити центральну владу одного з головних аргументів збереження Союзу. Для цього Україна зобов'язалась у Алма-Атинській від 21.12.1991 р. та Мінській від 30.12.1991 р. угодах приєднатись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р. як неядерна держава й підписати з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії, а також вивезти до Росії всю тактичну ядерну зброю до 1 липня 1992 р. для її розукомплектування під спільним контролем. Такий крок на той час був цілком виправданий. В іншому разі Україна ризикувала не тільки не зберегти тактичну ядерну зброю, а й не отримати незалежності. При намаганнях націоналізувати тактичну ядерну зброю Москва мала б усі підстави розпочати воєнну інтервенцію проти України, й Захід такі її кроки напевне підтримав би.

Обіцянка позбутись ядерної зброї та практичні кроки в цьому напрямку стали передумовою міжнародного визнання суверенітету й незалежності України, особливо з боку країн "ядерного клубу". Як зазначив тоді заступник міністра іноземних справ України Б.Тарасюк, наміри набути без'ядерний статус стали, "так би мовити, перепусткою у міжнародне співтовариство цивілізованих країн"³.

Проблеми приєднання України до Договору СНО-1 і ДНЯЗ та міжнародно-правові гарантії її національної безпеки

Участь нашої держави у процесі ядерного роззброєння, її права та зобов'язання визначались *Договором СНО-1*.

Ставлення України до цього Договору обумовлене наступними факторами. З політичного погляду, пріоритетом для України було забезпечити її рівноправний статус зі США, Росією та іншими державами колишнього СРСР, на території

партій. Після цього, в 1992–1994 рр., відбувалося різке зростання кількості політичних партій. Протягом цих років було утворено понад 30 партій (деякі з них згодом розкололися, деякі об'єдналися), найпотужнішими з яких стали КПУ (1993 р., П.Симоненко, 140 тис. членів), НРУ (1993 р., В.Чорновіл, 50 тис. членів), СелПУ (1992 р., С.Довгань, 80 тис. членів до утворення Аграрної партії України (АПУ)).

Впродовж 1992–1994 рр. політичні партії України (за винятком тих, що мали власні фракції в парламенті) посідали другорядне місце в ієрархії інститутів політичної системи держави. Їхній вплив на політичні процеси в державі зазвичай обмежувався можливостями окремих представників партій у структурах влади, організацією масових акцій протесту для тиску на органи влади (особливо часто до цього вдавалися партії лівого спрямування) та створенням відповідної громадської думки через виступи своїх лідерів у ЗМІ.

Можна стверджувати, що партії, зважаючи на особливості виборчої системи, не відіграли вирішальної ролі в парламентських виборах 1994 р. Скоріше другорядною була їхня роль і в президентських виборах того самого року.

Парламентські та президентські вибори 1994 р.

Верховна Рада дванадцятого скликання ухвалила Декларацію про державний суверенітет і проголосила державну незалежність України. Були створені підвалини функціонування всіх державно-правових інституцій, умови для демократичних реформ. Саме за період її роботи політичний плюралізм став реальністю в країні. За чотири роки було напрацьовано й ухвалено 402 закони, 1108 постанов нормативного характеру.

У зверненні Верховної Ради України дванадцятого скликання до новообраних народних депутатів та громадян України наголошувалося, що вона була "стабілізуючим фактором у суспільстві, сприяла уникненню національного розбрату". Водночас фактично визнавалося, що далеко не все було зроблено для виходу з економічної кризи, хоча депутатський корпус поміняв чотири уряди. З його середовища вийшли Голова Ради Міністрів, а згодом і Прем'єр-міністр В.Масол, прем'єр-міністри В.Фокін і Л.Кучма, а також в.о.Прем'єр-міністра Ю.Звягільський. За час своєї діяльності Верховна Рада розглянула й схвалила 7 програм виходу з економічної кризи, що подавалися відповідними урядами. Жодна з них не була реалізована у повному обсязі. Як наслідок, кризові явища в економіці не вдалося зупинити.

У березні й квітні 1994 р. відбулися вибори до Верховної Ради України тринадцятого скликання. Вперше вони провадилися на багатопартійній основі. Однак було застосовано мажоритарний принцип, який виключав активну роль політичних партій.

Виборці дали власну оцінку діяльності Верховної Ради дванадцятого скликання: із 188 народних депутатів, які балотувалися на новий термін, 138 не були обрані. Явка на вибори була невеликою, в результаті чого обрали тільки 338 депутатів із 450. Нові тури голосування влітку й восени дали ще 56 депута-

тів. Після трьох турів голосування половину місць у парламенті отримали позапартійні кандидати.

Право на утворення депутатських фракцій (їх чисельність повинна була перевищувати 10 осіб) одержали тільки чотири партії — комуністи (90 депутатів), Народний рух (22 депутати), Селянська партія (21 депутат) і соціалісти (15 депутатів). Наприкінці року парламент схвалив пропозицію Центральної виборчої комісії припинити виборчий марафон і відкласти на один рік призначення виборів у 44 округах, де вони тричі визнавалися такими, що не відбулися або через неявку виборців, або через те, що депутата не було обрано.

Спікером Верховної Ради України тринадцятого скликання з першого заходу було обрано О.Мороза. Депутатський вибір зумовили як загальнополітичні чинники, так і особистість лідера соціалістів.

По-перше, попереднє керівництво держави в очах народу було мало не головним винуватцем нестерпного життя. А це завжди диктує попит на нових діячів, здатних повернути довіру до влади.

По-друге, маятник суспільних настроїв в Україні стрімко гойднувся ліворуч, підтверджуючи тим самим східноєвропейську та постсоюзну тенденції. Й від того, хто очолить Верховну Раду, не в останню чергу залежало, на якій відмітці він зупиниться. Народні депутати усвідомлювали всю небезпеку його зашкалення, як і наступного відхилення праворуч. Україна остаточно була б введена зі стану хисткої рівноваги.

По-третє, майже третина виборців віддала свої голоси за партії лівого спектра. Демократи та націонал-демократи за два роки зробили соціалізм знову привабливим.

По-четверте, суспільством оволоділи ідеї центризму, проте підхід до формування центристського блоку у Верховній Раді від самого початку був хибним і працював на штучне політичне розмежування депутатського корпусу. Не проглядало головного — політики центризму. Її суть полягала у збалансуванні, відображенні та здійсненні курсу в інтересах більшості, що, відповідно, забезпечувало б рівновагу, стабільність та поступ. Таку політику, як показали вибори, на цей час могли запропонувати ті сили, яким віддали перевагу виборці. Інакше кажучи, центр змістився на лівий фланг українського політичного спектра. Багато народних депутатів, котрі сповідували інші політичні симпатії, усвідомлювали це, хоча вголос і не говорили.

По-п'яте, Верховній Раді було протипоказано затягувати процес обрання голови, що, своєю чергою, вимагало фактичного визнання лідерства лівих сил у парламенті та усвідомлення неминучості компромісу. Інакше глава законодавчої влади взагалі міг бути не обраний. Під знаком запитання могло виявитися й саме існування Верховної Ради.

Вибори до парламенту проходили на тлі прихованої та відкритої підготовки до сутички за президентство. Як відомо, спочатку було рішення про референдум щодо довіри (недовіри) Президентові та Верховній Раді. Зважаючи на настрої суспільства, Л.Кравчук ухвалив рішення про вибори та ініціював ухвалення відповідного закону.

17 й 18 травня 1994 р. Центрвиборчком розглянув документи, що їх подали для реєстрації кандидати у Президенти України на виборах 26 червня 1994 р.

й, відповідно до статті 28 Закону про вибори, видав відповідні посвідчення Л.Кравчуку, В.Бабичу, Л.Кучмі, В.Лановому, О.Морозу, І.Плющу та П.Таланчуку.

За повідомленнями Центральної виборчої комісії, до списків виборців для виборів Президента України було внесено 37 630 835 громадян України, у голосуванні взяли участь 26 480 671 осіб, або 70,37%. Кожен із семи кандидатів отримав таку кількість голосів:

Бабич Валерій Георгійович	644 263	(2,43%);
Кравчук Леонід Макарович	9 977 766	(37,68%);
Кучма Леонід Данилович	8 274 806	(31,25%);
Лановий Володимир Тимофійович	2 483 986	(9,38%);
Мороз Олександр Олександрович	3 466 541	(13,09%);
Плющ Іван Степанович	321 886	(1,29%);
Таланчук Петро Михайлович	143 361	(0,54%).

Оскільки ніхто з кандидатів не набрав більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, Центровиборчком призначив повторне голосування по двох кандидатах, які набрали найбільшу кількість голосів (Л.Кравчук та Л.Кучма), на 10 липня 1994 р.

Другий тур виборів вивів на найвищу посадову сходинку в Україні Л.Кучму, за якого проголосували майже 14 млн. 660 тис. виборців, або понад 52% тих, що прийшли на виборчі дільниці.

Розстановка політичних сил після виборів 1994 р.

Головою Верховної Ради тринадцятого скликання, як уже зазначалося, став О.Мороз. Незадовго до президентських виборів Л.Кравчук подав на затвердження парламенту кандидатуру нового Прем'єр-міністра. Ним був В.Масол, що свого часу вже очолював уряд. Кандидатура була затверджена, а після обрання Президентом України Л.Кучма не став повертатися до питання про голову уряду. 19 липня 1994 р. Л.Кучма, О.Мороз і В.Масол опублікували спільну заяву, в якій повідомили суспільство про своє бажання дотримуватися норм чинної Конституції та змінювати її положення тільки при погодженні й добрій волі всіх сторін.

Таким чином, представники законодавчої й виконавчої гілок влади зобов'язалися розв'язати питання про межі своїх повноважень шляхом домовленостей, а не протистояння. Проблема трансформації влади з диктаторської, якою вона була при тоталітаризмі, в демократичну об'єктивно існувала в усіх пострадянських країнах. Росія, Туркменія та Україна розв'язували її по-своєму. Якщо Туркменія взагалі відмовилася від демократизації, а Росія обрала силовий варіант, то Україна воліла розв'язувати проблеми цивілізаційними методами.

Традиційні "сто днів" президентства Л.Кучми були використані для оцінки існуючого становища й опрацювання можливих варіантів виходу з нього. У жовтні 1994 р. Президент України виступив перед Верховною Радою з документом, в якому подавалася невтішна картина. Зокрема, Президент підкреслював: "Україна переживає небувалу за рівнем економічну кризу. Розвалюється

ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ЛЕОНІД КРАВЧУК!

Така воля політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопілля

ШАНОВНІ КРАЯНИ!

26 червня – день дострокових виборів Президента України, від результатів яких залежить майбутнє нашої держави!

Політична ситуація складається так, що Президентом може бути обраний представник проімперського блоку, який відверто закликає до оновленої імперії і не бачить подальшого розвитку України без об'єднання з Москвою. А ТОМУ, ЩОБ НЕ РОЗПОРОШУВАТИ СИЛИ, ЗАКЛИКАЄМО ВАС ВІДДАТИ СВОЇ ГОЛОСИ ЗА ТЕПЕРІШНЬОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА.

Звернення прийнято на нараді представників політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопільщини.

Крайові організації Народного руху України, Християнсько-демократичної партії України, обласні організації Конгресу українських націоналістів, Української республіканської партії, Демократичної партії України, Української селянсько-демократичної партії, Всенародного руху України, товариств «Меморіал» ім. В. Стуса, «Просвіти», Спілка політ'язнів і репресованих, обласний страйковий комітет, Конгрес національно-демократичних сил України, Комітет захисту Української греко-католицької церкви.

Президентом України має бути Леонід Кравчук!

// Свобода. – 1994. – 18 червн. – № 48

ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ЛЕОНІД КРАВЧУК!

Така воля політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопілля

ШАНОВНІ КРАЯНИ!

26 червня — день дострокових виборів Президента України, від результатів яких залежить майбутнє нашої держави.

Політична ситуація складається так, що Президентом може бути обраний представник проімперського блоку, який відверто закликає до оновленої імперії і не бачить подальшого розвитку України без об'єднання з Москвою. А тому, щоб не розпорошувати сили, закликаємо вас віддати свої голоси за теперішнього Президента України Леоніда Кравчука.

Звернення прийнято на нараді представників політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопільщини.

Крайові організації Народного руху України,

Християнсько-демократичної партії України, обласні організації Конгресу українських націоналістів, Української республіканської партії, Демократичної партії України, Української селянсько-демократичної партії, Всенародного руху України, товариств «Меморіал» ім. В. Стуса, «Просвіти», Спілки політв'язнів і репресованих, обласний страйковий комітет, Конгрес національно-демократичних сил України, Комітет захисту Української греко-католицької церкви.

ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ЛЕОНІД КРАВЧУК – ТАКА ВОЛЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТЕРНОПІЛЛЯ

ШАНОВНІ КРАЯНИ!
26 червня — день дострокових виборів Президента України, від результатів яких залежить майбутнє нашої держави!

Політична ситуація складається так, що Президентом може бути обраний представник проімперського блоку, який відверто закликає до створення імперії та не бачить подальшого розвитку України без об'єднання з Москвою. А тому, щоб не розпорошувати сили, закликаємо вас віддати свої голоси за теперішнього Президента України Леоніда КРАВЧУКА.

Звернення прийнято на нараді представників політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопільщини.

Крайові організації Народного руху України, Християнсько-демократичної партії України, обласні організації Конгресу українських націоналістів, Української республіканської партії, Демократичної партії України, Української селянсько-демократичної партії, Всенародного руху України, товариство «Меморіал» ім.В.Стуса, «Пресаїти», Спілка політ'язнів і репресованих, обласний страйковий комітет, Конгрес національно-демократичних сил України, Комітет захисту Української греко-католицької церкви. ■

Президентом України має бути Леонід Кравчук // Тернопіль Вечірній. – 1994. – 24 червн. – № 45

ЗАВТРА — ВИБОРИ, ВІД ЯКИХ ЗАЛЕЖИТЬ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

Президентом України має бути **Леонід КРАВЧУК!**
Така воля партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопілля

Звернення Леоніда КРАВЧУКА

Шановні тернопільчани! Звертаюсь до вас, мешканців цієї землі, яка є складовою і невід'язливою часткою нашої держави.

Тернопільщина — це край величезних старинних і культурних традицій. В улюбленій вам селісній місці Кремень, Тернопіль, Збаржжя і Бучача, Тернопільщина — це край неймовірно трудяв, які навчили у нічній тиші і самотності умов примножувати багатство родючої землі, працюючи на полях і в полях, в цехах текстильної фабрики, в цехах виробничих об'єднань і комбінатів, в цехах об'єднаних Тернопільських комбайнових заводів, в цехах заводів «Промінь», Буковинського виробничого об'єднання металургійної та інших підприємств області, в закладах освіти, культурних закладах.

Привітний мого звернення — можливість навіть у розладі передвибірчій кампанії кандидата Тернопільської області і подякувати за вами. Посмієте, а б я вже цього хотів. Мені є що сказати людям, з що відносно ти на ті, часі і в якій ситуації, які ставлять мені сьогодні.

Але є обмовлення в часі. Як не можна виконати виконання президентських обов'язків. Обставини і зайнятість стоять на першому бажано ухвалити до дня виборів, а звинувачують і жорстокі інші області.

Тернопільщина Україну справді перебудувати і в ситуації непростого вибору. Висунуто сім кандидатів у Президенти достояння людей, достояння політиків, глибини розуму і ліричності, що кожні виборці, віддаючи голос, переважає, не хімія з чим очікування змін, які неможливо б хімія, політична і всі інші фактори, додали б її швидкості і забезпечили б дії.

Що мені хотілося б побажати вам на час виборів?

Наперше, що раз замислитися над тим, що відбулося і відбувається навколо, незалежно від результату виборів. Легко вислати наш споконвічний негаразд результатом зашої воль. Але хімія політична і всі інші фактори, додали б її швидкості і забезпечили б дії.

Що мені хотілося б побажати вам на час виборів?

Наперше, що раз замислитися над тим, що відбулося і відбувається навколо, незалежно від результату виборів. Легко вислати наш споконвічний негаразд результатом зашої воль. Але хімія політична і всі інші фактори, додали б її швидкості і забезпечили б дії.

Що мені хотілося б побажати вам на час виборів?

Наперше, що раз замислитися над тим, що відбулося і відбувається навколо, незалежно від результату виборів. Легко вислати наш споконвічний негаразд результатом зашої воль. Але хімія політична і всі інші фактори, додали б її швидкості і забезпечили б дії.

Що мені хотілося б побажати вам на час виборів?

Наперше, що раз замислитися над тим, що відбулося і відбувається навколо, незалежно від результату виборів. Легко вислати наш споконвічний негаразд результатом зашої воль. Але хімія політична і всі інші фактори, додали б її швидкості і забезпечили б дії.

Проте оцінювати стан справ в Україні лише через підрозуміння інших від було б несправедливо. Несправедливо насамперед до людей, які щодня працюють на заводах, на фабриках і школах, лікарнях, державних установах для блага інших людей. Несправедливо наголошувати лише на руйнівних моментах, на звертати увагу на процес творення.

Так, справді, економіка України ще дуже відстає від стану Європи. Але ж не можна твердити, що всі причини до сфери виробництва, в тому числі до управління нею, тільки те і робили, що руйнували її. Значні були потреби, і вони здійснювалися, хоча всі недоліки і помилки. Є й певні результати. Розпочато реальні структурні зміни в господарському комплексі, розв'язуються питання самозабезпечення необхідною продукцією як на національному, так і на регіональному рівнях. Придушення темпи падіння виробництва, подорожжя вони зростають. Уповільнилась темпи зростання ціни, зростають умови для грошової реформи.

Тан само було б невдоволенням бачити в сучасній чорній темі і інші сфери нашого життя. Я згоден, наприклад, з тим, що політична і державна системи України далекі від досконалості. Але досі нам удалося уникнути небезпечних конфліктів, зберегти мир у суспільстві, забезпечити європеїстичну територію держави.

Утверджується цілісна система державних інститутів України, які реально працюють і яких можна практично не знати впровадженого. Але важко не було, а все ж відноситься зберегти, а подекуди і віддати духовні цінності нашого народу, нашій землі. Зрештою, Україна послідила місце на політичній карті світу; її послідила міжнародна політика викликала повагу переважної більшості членів світового співтовариства.

Мені пощастило бути першим Президентом України і навіть молоді люди не забувають про це. Президент України був практично невідомий. Починаючи було незгоду. Досвід набудався, як кажуть «на марші», першою — через спробу і помилку. Майбут, багато з того, що зроблено, можна було б зробити краще. Судити про це не мені. Але і працював і працюю на цій посаді, глибоко вірив і правдивість того шляху, який обрала Україна, який обрав її народ.

В разі, якщо громадяни України визнають мене достоянням їхньої довіри, я намагатимусь використати всі свої знання, вміння, досвід на благо народу.

Уважачи собі реальні можливості і реальну відповідальність Президента перед народом, що його обирає, я не хочу давати виборцям легковажних прогнозів і лускати обіцянки в окриженого становища України. Виходить ще не один рік цим значним зусиль і наполегливі праці її громадян.

Обов'язково уважно подивитися наших негараздів є збереження між у і згляди в країні. А тому, кожний, а побажав би всім у момент справді непростого вибору уникнути того, щоб шукати вогорі.

Напевно, треба спробувати зрозуміти людину в нещодавній позиції. Але ж наша позиція зовсім не означає меншої любові до землі, на якій ми всі живемо.

Вірю в розсудливість і мудрість народу України, вірю в те, що президентський виборець зробить його згуртованим, і країну — міцнішою. З широтою повагою

Л. Кравчук

Л. Кравчук

Кандидата на посаду голови Тернопільської обласної Ради **Богдана БОЙКА** підтримують Рух і народні депутати України

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ до виборців Тернопільщини від фракції Народного руху України у Верховній Раді України

Шановні тернопільчани! До переддень виборів звертаємось до вас з розумом та сумлінням і сподіваємось бути почутими.

У виборів голови обласної Ради Рух підтримує кандидатуру Богдана БОЙКА. І ось чому.

Хочемо нагадати вам, що саме Богдан Бойко був одним із тих, хто зичив Рух в Україні, що саме Тернопільська організація стала першою організацією Руху. А тим, що свого часу Рух зберігся як політична структура, значною мірою завдячує Богдану Бойку. 50 років коли виривалася доля Руху — стави він вкисом розриванням об'єднаннями чи, в крайньому разі, координаційною структурою, — на нараді голов обласних організацій Руху в Тернополі його слово стало вирішальним. Рух змінив свій рід.

Високий авторитет Богдана Бойка у Рухі. Це засвідчує та його одностайність, з якою він був обраний членом Центрального проводу на останньому з'їзді Руху.

Хочемо підкреслити: Богдан Бойко — не тільки визначний політичний лідер, а й здібний економіст. Його погляди, думки і пропозиції повною мірою були використані при розробленні української концепції державотворення — воляго програмного документу, який наперсєс шляхи розвитку України як держави, зокрема її економіки.

Однак шкода, що Богдан Бойко не мав можливості реалізувати на Тернопільщині свої здібності і плани як економіст, бо головною і планів і виключно працював лише два місяці, а всі важелі управління економікою були передані представнику Президента в області.

Тепер, напевно, така можливість відкривається. Багато, що Богдан Бойко може опертися на підтримку Руху не тільки тут, на Тернополі, а й у Києві. Бо тільки Рух (а ще, на жаль, комуністи в Верховній Раді) своїм створити у Верховній Раді свою фракцію на партійній основі.

Сильна, а головне — одностайна у своїх прагненнях і діях фракція Руху може суттєво допомогти Богдану

Володимир ЧЕРНЯК, доктор економічних наук, професор, завідувач відділом Інституту економіки Національного академічного університету України, член Центрального проводу Народного руху України, лідер виборчого об'єднання демократичних сил «Столиця».

Заява проведу Тернопільської крайової організації Народного руху України

Шановні жителі Тернопільщини! Завтра наш народ обирає Президента України, який депутат Рад усіх рівнів. Немало чого відомого в тому, що напередодні виборів затрострився боротьба між партіями, які висунули своїх кандидатів на ці посади.

Проти останнім часом почастішали випадки, коли окремі представники називаючи себе рухівцями, відкрито й заочно протидіяють крайовій організації Народного руху України. Ці люди, ставши на шлях зради, мають на меті ослабити Рух — найбільшу державотвірчу організацію в Україні, спрямовану на націоналізм, проконуністичним шлях у країні для нашої держави час.

Крайовий лідер Народного руху України викликає на вірні привабливості і гідності за представників Руху, які стоять і будуть стояти за незалежну соборну, багату і сильну Україну і знають, як досягти цієї мети. Слава Україні!

Бойку, який тернопільський обирув його середом обласної Ради, і вирішено на терен Тернопільщини об'єднати, у тому числі і економічних господарських.

Рух висунув кілька кандидатів на посади голов Рад великих міст і обласних Рад. В умовах коли економіка падає незалежно від політичних і залучається політичний розвиток економіки, хочемо звести, що якщо не тільки критикувати, не тільки бути в ситуації, а в умовах різноманітності своїх програм. У цьому плані Тернополі можна стати показовою.

А те, що Богдан Бойко справиться з цими завданнями, немає сумніву. Але ж не він один обласної Ради не сам, а з великою групою однодумців кандидатів від Руху на депутатський корпус обласної Ради і керівників району.

У Верховній Раді ми відстоюємо всі позитивні кроки у розвитку нашої держави. Настав час розбудувати її на місцях. Тернопільщина бачить в нас найбільш придатного для реформаторських дій, а Богдан Бойко саме тією людиною, яка готова до них.

Для цього ми, члени фракції Руху, Верховній Раді України, проваля влас, шановних тернопольців, на відомий виборці, підтримати кандидатуру Богдана Бойка у виборів голови обласної Ради.

Народні депутати України — **В'ячеслав ЧОРНОВИЧ, Олександр ЛАВРИНОВИЧ, Лесь ТАНОК, Іван ЖАСЬЦЬ, Михайло КОСІВ, Ярослав КЕНДЗЬОР, Андрій ЗАРУДНИЙ, Дмитро ЧОБИТ, Василь ЧЕРВОННИЙ, Борис КОЖИЧ, Юрій КОСТЕНКО, Георгій ФІЛІПЧУК** та інші.

всього 27 підписів, з яких членів фракції Руху у Верховній Раді України).

Шановні тернопольчани! Проголошуємо за Богдана Бойка! Як голова обласної Ради він за весь попередній період не мав реальної влади — вона повністю була в руках представників Президента.

Нині що владу повинна мати людина з незмінною державотвірчою позицією, позитивний лідер, економіст реформи гетьманського мислення, у якого

ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ЛЕОНІД КРАВЧУК!

Така воля політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопілля

ШАНОВНІ КРАЯНИ!

26 червня — день дострокових виборів Президента України, від результатів яких залежить майбутнє нашої держави.

Політична ситуація складається так, що Президентом може бути обраний представник проімперського блоку, який відверто закликає до оновленої імперії і не бачить подальшого розвитку України без об'єднання з Москвою. А тому, щоб не розпоршувати сили, закликаємо вас віддати свої голоси за теперішнього Президента України Леоніда Кравчука.

Звернення прийнято на нараді представників політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопільщини.

Крайові організації Народного Руху України, Християнсько-демократичної партії України, обласні організації Конгресу українських націоналістів, Української республіканської партії, Демократичної партії України, Української селянсько-демократичної партії, всенародного руху України, товариства «Меморіал» ім. В. Стуса, «Просвіти», Спілки політв'язнів і репресованих, обласний страйковий комітет, Конгрес національно-демократичних сил України, Комітет захисту Української греко-католицької церкви.

Інформація про результати виборів буде надрукована у номері за п'ятницю.

Президентом України має бути Леонід Кравчук така воля політичних партій та громадських організацій національно-демократичної орієнтації Тернопілля

// Вільне життя. — 1994. — 25 червн. — № 72

ЗА КОГО, ЯК І СКІЛЬКИ

РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ 26 ЧЕРВНЯ 1994 РОКУ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

У президентських виборах Тернопілля віддало перевагу Леонідові Кравчуку — за нього проголосувало 89,7% виборців. А в цілому по Україні нас чекає другий тур виборів, до якого вийшли Леонід Кравчук (37,72 % голосів) та Леонід Кучма (31,27 % голосів).

Головою обласної Ради обрано Бориса Ко-

сенка. Його головний суперник Богдан Бойко набрав на 86807 голосів менше.

Обрано голів Рад усіх рівнів, а також весь депутатський корпус обласної Ради — 54 депутати.

На виборчі дільниці прийшло 735315 виборців — 85,77 % від тих, що були внесені до списків. Це найвищий показник в Україні.

ГОЛОСУВАННЯ ПО ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Назва району	Бабін В. Г.		Кравчук Л. М.		Кучма Л. Д.		Лановий В. Т.		Мороз О. О.		Плющ І. С.		Таланчук П. М.	
	«за»	«проти»	«за»	«проти»	«за»	«проти»	«за»	«проти»	«за»	«проти»	«за»	«проти»	«за»	«проти»
м. Тернопіль	861	109429	92681	17609	6873	103417	5172	105118	2054	108236	915	109375	225	110065
Бережанський район	81	27499	26269	1311	246	27334	300	27280	113	27467	150	27430	53	27527
Бориспільський «	273	51051	47247	4077	1117	50207	938	50386	622	50702	338	50986	104	51220
Бучинський «	139	40389	40389	2391	470	42310	679	42101	248	42532	247	42533	137	42643
Гусятинський «	132	46069	42382	3819	875	45326	1689	44512	306	45895	258	45943	86	46115
Заліщицький «	115	34888	32973	2030	372	34631	607	34396	255	34748	161	34842	91	34912
Зборицький «	183	40040	36691	3532	786	39437	970	39253	601	39622	374	39849	119	40104
Зборівський «	108	33116	31248	1976	362	32962	840	32384	90	33134	201	33023	77	33147
Козівський «	47	28668	27270	1445	254	28481	417	28298	112	28603	335	28380	45	28670
Кременецький «	361	43717	37406	6672	2522	41556	1799	42279	619	43459	453	43625	161	43917
Ланецький «	151	22869	19927	3093	549	22471	724	22296	765	22255	314	22706	91	22929
Монастирський «	47	24471	25285	1233	290	24228	402	24116	138	24380	96	24422	49	24469
Підволочиський «	81	32773	30488	2366	544	32310	552	32302	379	32475	210	32644	64	32790
Поліський «	30	15999	15197	832	172	15837	199	15830	106	15923	137	15392	27	16002
Теребовлянський «	136	49985	46014	3507	617	49504	833	49288	319	49802	378	49743	113	50008
Тернопільський «	90	37485	35652	1893	338	37237	667	36908	97	37478	195	37380	72	37503
Чортківський «	201	52222	48684	3739	1222	51201	919	51504	294	52129	248	52175	120	52303
Шумський «	158	24949	21438	3669	882	24225	1257	23850	567	24540	305	24802	118	24989
РАЗОМ	3194	717871	655871	65194	18371	702094	18964	702101	7685	713380	5315	715730	1752	719313

Інші підсумки виборів читайте на 2-й сторінці.

За кого, як і скільки. Результати виборів 26 червня 1994 року на Тернопільщині // Вільне життя. — 1994. — 01 липн. — № 73

Тернопілля — за Леоніда КРАВЧУКА

ЗВЕРНЕННЯ ДО ВИБОРЦІВ

10 липня цього року відбудуться повторні вибори Президента України з двох кандидатів — нинішнього Президента Леоніда Кравчука і колишнього бездарного прем'єр-міністра, директора імперсько-московського військово-промислового комплексу Леоніда Кучми.

Над державною незалежністю України нависла смертельна небезпека, бо в разі обрання Кучми Президентом Україна знову буде перетворена в колонію Росії, з неї викачуватимуть усі багатства, віднімуть її мову і культуру, а її сини будуть гарматним м'ясом у відновленій імперії.

Імперсько-шовіністичні антиукраїнські сили в Україні та Росії заохочують постійно втовкмачують, що український народ не здатний мати свою самостійну державу, що господарство України не може існувати без Росії, що наш народ є вічним боржником «старшого брата». На підтримку Леоніда Кучми ревно працюють усі засоби масової інформації Москви, для цього кинуті мільярди доларів і ціла армія агітаторів.

Подумаймо: чи за це міг би бути обраний такий «патріот» президентом у будь-якій державі світу!!!

Дорогі країни! У відповідь на шалений тиск Імперії закликаємо виборців 10 липня дружно проголосувати за нинішнього Президента Леоніда Кравчука — гаранта незалежної України.

Обласне товариство «Просвіта».

ШАНОВНІ ТЕРНОПОЛЯНИ

У неділю, 10 липня, відбудуться повторні вибори Президента України.

Від того, як проголосуємо ми і вся Україна, залежить майбутнє нашої держави: чи Україна вийде з глибокої економічної кризи і піде шляхом реформування, чи перетворять її в комуністичний заповідник і розшматують на частини.

Якщо не оберемо Президентом Леоніда Кравчука, над нашою державою нависне соціалістично-компартизна загроза.

Закликаємо всіх, кому не байдужа доля нашої держави, взяти активну участь в голосуванні і віддати свої голоси за Леоніда Кравчука.

Обласна спілка політв'язнів і репресованих.

МІТИНГ

У зв'язку з виборами Президента України обласний Комітет заступу УГРЦ проводить 8 липня 1994 року віче на Театральному майдані під гаслом: «Україна кличе до мудрості, християнської любові і єдності».

Початок о 15 годині.
Запрошуємо до слова керівників міста й області, а тернопільців — гостей міста — до активної участі у вічі.

ТОКЗ УГКЦ.

Так проголосувала Україна 26 червня

	Л. КРАВЧУК	Л. КУЧМА
Вінницька	44,42%	19,62%
Волинська	68,74	5,44
Дніпропетровська	26,58	43,51
Донецька	16,08	53,59
Житомирська	46,36	19,59
Закарпатська	49,72	16,84
Запорізька	23,76	48,46
Івано-Франківська	87,78	3,07
Київська	41,06	18,43
Кіровоградська	30,02	20,95
Луганська	9,70	53,61
Львівська	89,38	3,54
Миколаївська	36,11	33,37
Одеська	23,02	41,82
Полтавська	29,53	28,41
Рівненська	75,73	5,99
Сумська	23,07	30,30
Тернопільська	89,67	2,51
Харківська	24,44	34,18
Херсонська	25,92	35,73
Хмельницька	40,05	15,79
Черкаська	39,09	18,00
Чернівецька	53,95	20,50
Чернігівська	22,51	45,19
м. Київ	38,81	18,23
м. Севастополь	5,55	82,11
Республіка Крим	7,43	82,58

У цілому в Україні за Леоніда Кравчука проголосували 37,72 відсотки виборців, які взяли участь у голосуванні, за Леоніда Кучму — 31,27 відсотка. Таким чином, нинішньому главі держави віддали перевагу 15 областей України і м. Київ. Бачити Президентом Леоніда Кучму висловили бажання виборці 11 виборчих округів.

Який вибір зробить Україна 10 липня?

Це буде залежати і від кожного з вас, шановні тернополяни. Пам'ятайте: від вашої активної участі у другому турі виборів Президента буде залежати дуже багато, ваш голос може стати вирішальним.

Доля України залежить від кожного з нас!

Окружна виборча комісія по виборах Президента України щиро дякує всім виборцям за активність під час виборів Президента України 26 червня ц. р.
Переконливо просимо всіх виборців Тернопільщини прийти на виборчі дільниці 10 липня проголосувати за Президента України.
Пам'ятайте: доля України у ваших руках!

Окружна виборча комісія Тернопільського в/о №219.

УКРАЇНІ ПОТРІБЕН КРАВЧУК!

Уже не вперше, коли чорні хмари небезпеки згущуються над нашим спільним українським домом, тернополяни, забуваючи про дріб'язкові внутрішні чвари, проявляють високий патріотизм, національну свідомість і несхитно обстоюють молоду державу та її зовсім юну незалежність. Власне, так було і під час першого туру президентських виборів. Наші земляки, правильно оцінивши політичний розклад сил, найактивніше в Україні підтримали нинішнього лідера держави Леоніда Макаровича Кравчука. Однак, як засвідчила статистика Центрвиборчкому, і на Тернопіллі є певна частина людей, котрі ще не визначились або голосуватимуть, скажемо так, не на користь національної держави. Щоб допомогти їм зробити правильний вибір у цей відповідальний момент, наш кореспондент зустрівся з президентом акціонерного товариства «Ватра», академіком Академії економічних наук, довіреною особою Л.М.Кравчука Романом Яремчуком і попросив відповісти на одне запитання.

— Романе Юліановичу, як на вашу думку, чи можна у нинішній напружений драматичний час на найвищому посту держави замінити Леоніда Кравчука?

— Зважаючи усю складність ситуації, відповідь може бути лише такою — альтернативи Кравчукові на посту Президента сьогодні немає. Замість Кравчука, даруйте за тавтологію, може бути тільки Кравчук.

На превеликий жаль, і серед нас є чимало людей, які досі вагаються. Саме їм адресуємо дві цитати з щойно виданої книги Валентина Чемериса «Президент»:

«... нам пощастило тому, що Президент є виключно комунікабельним. Недарма ж Джордж Буш назвав його чудовою людиною і мудрим політиком. А Ніксон підтвердив, що Захід знає Кравчука як політичного генія».

«Леонід Кравчук: — Вести політику нової України треба так, щоб ми мали з усіма дружні стосунки. Ми повинні бути сильними і багатими, щоб нас поважали; ми повинні бути миролюбними, щоб нас не боялись; ми повинні бути розумними, щоб з нами шукали співробітництва; ми повинні бути вільними, щоб допомагати своїм прикладом здобути волю іншим. Світ має знати — до його сім'ї прийшов мудрий і працьовитий український народ, який вистраждав своє право на кращу долю».

Здається, що ці слова якнайпереконливіше характеризують особу Л.Кравчука і мали б допомогти зробити кожному з нас свій воістину вирішальний вибір.

А коли й цього виявиться замало для переконливої аргументації, то хотів би звернути увагу на серію останніх телепрограм під рубрикою: «Сто хвилин з пресою», в якій виступали Леонід Макарович та Леонід Данилович. Треба бути нечувано наївним дальтоніком, щоб після цього не проголосувати за Л.Кравчука.

Та й, зрештою, чи можемо ми сьогодні знайти рівноцінну заміну? Думаю, що ні, бо альтернатива Леоніда Макаровича — це безсумнівна здача позицій у міжнародному масштабі, програш у внутрішньополітичному житті держави, невтримне падіння економіки і добровільний вступ у колоніальне ярмо близького і надто підступного сусіда. Чи того ми хочемо? Ні. Нам потрібні: могутня і незалежна Українська держава; мир, спокій і злагода; сильний міжнародний авторитет; інтеграція у цивілізоване європейське співтовариство; стабілізація економіки та соціальне благополуччя.

А саме такою дорогою твердо і послідовно веде український народ Леонід Кравчук. Більше того, його вроджений дипломатичний хист, природна ерудиція та легка манера спілкування роблять неперевершену справу становлення міжнародного авторитету нашої держави. Скажімо, під час його відвідин Ізраїлю вся тамтешня преса була в захопленні від Президента України, а члени кнесету, за свідченням очевидців, зізналися, що Кравчук справив на них краще враження, ніж визнаний в цілому світі французький Міттеран. Як би хотілось, щоб високу оцінку зарубіжних політиків своєчасно зрозуміли і підтвердили ми, українці.

**Записав
Богдан НОВОСЯДЛИЙ.**

ЙДЕМО НА ВИБОРИ, ЯК НА БІЙ ЗА УКРАЇНУ!

Гарантом нашої перемоги буде обрання Президентом України
ЛЕОНІДА МАКАРОВИЧА КРАВЧУКА

Шановні тернопільчани!

Звертаюся до вас, мешканці цієї землі, яка є складовою і невіддільною частиною нашої держави.

Тернопільщина — це край великих історичних і культурних традицій. В глибину відвідає історія міст Кременця і Теребовля, Збараж і Бучача. Тернопільщина — це край нестомних трударів.

Мені пощастило бути першим Президентом України як нової молоді держави. До цього часу інститут Президента був Україні практично невідомий. Починати було нелегко. Досвід набувався, як кажуть, «на марші», нерідко — через спроби й помилки. Мабуть, багато з того, що зроблено, можна було зробити краще. Судити про це не мені. Але я працював і працюю на цій посаді, глибоко вірячи в правильність того шляху, який обрала Україна, який обрав її народ.

Чималий шлях потрібно ще пройти до розвинутої демократії, подолання політичного екстремізму, до авторитетної і сильної державної влади, до дієвого самоврядування, належного забезпечення прав людини і громадянина.

В разі, якщо громадяни України визнають мене достойним їхньої довіри, я намагатимусь використати всі свої знання, впливи, досвід на благо нашої держави.

Вірю в розсудливість і мудрість народу України, вірю в те, що президентські вибори зроблять його згуртованішим, а країну — міцнішою.

З щирою повагою

Л. КРАВЧУК

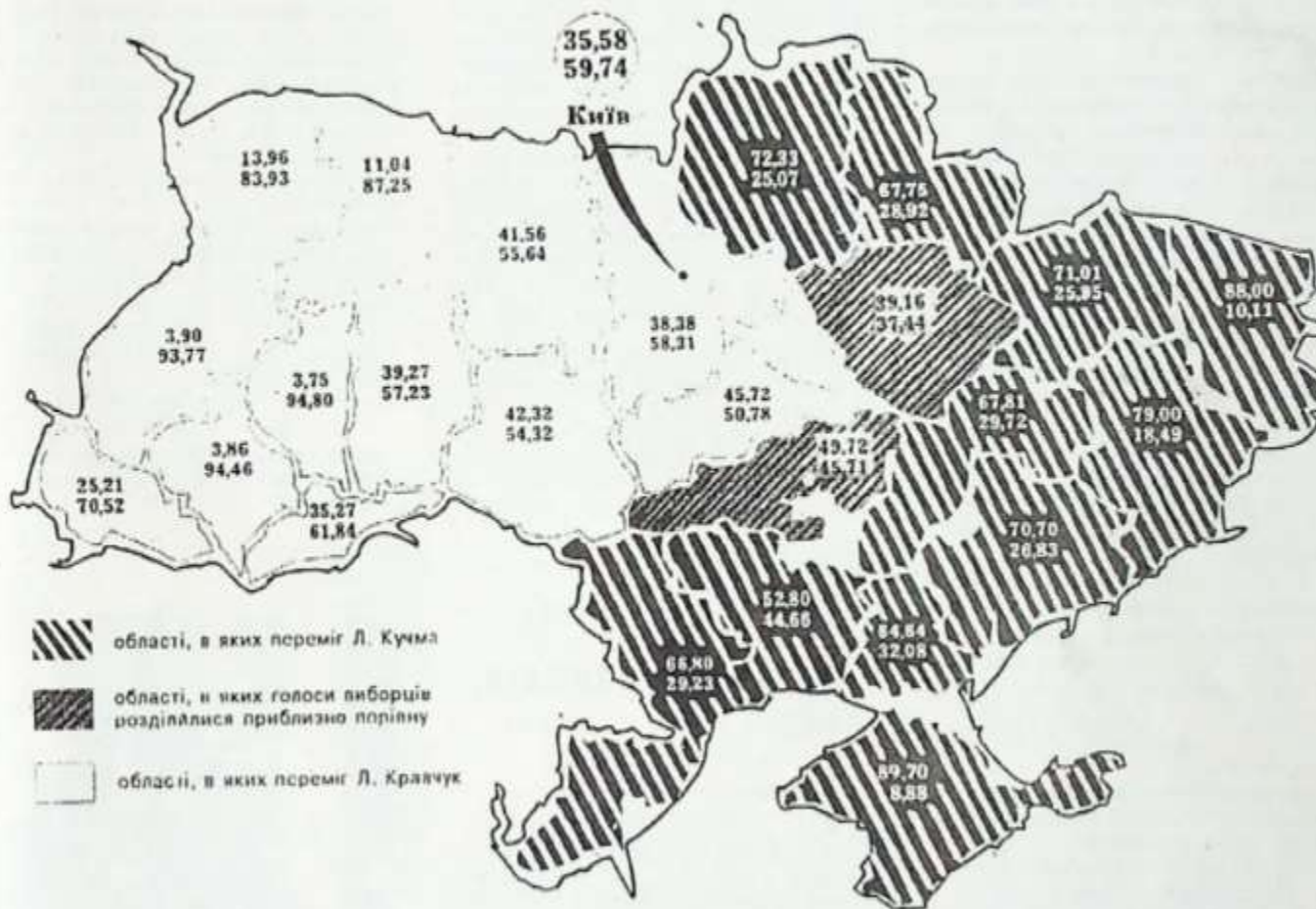
ШАНОВНІ КРАЯНИ!
В ДЕНЬ ВИБОРІВ,
10 ЛИПНЯ,
ВСІ ОРГАНІЗОВАНО
ПРИЙДЕМО
НА ВИБОРЧІ
ДІЛЬНИЦІ
І ВІДДАМО
СВОЇ ГОЛОСИ
ЗА ЛЕОНІДА
КРАВЧУКА!

ПАМ'ЯТАЙТЕ: ВІД ВАШОЇ
АКТИВНОЇ УЧАСТІ У ВИБОРІ
ПРЕЗИДЕНТА БУДЕ
ЗАЛЕЖАТИ ДУЖЕ БАГАТО.
ВАШ ГОЛОС МОЖЕ СТАТИ
ВИРІШАЛЬНИМ.

ТАК ГОЛОСУВАЛА УКРАЇНА

ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА 10 ЛИПНЯ 1994 РОКУ

Верхня цифра в кожній області -- % голосів, відданих за Леоніда Кучму, нижня -- за Леоніда Кравчука.

Президент України – Леонід КУЧМА

За повідомленням голови Центрвиборчкому Івана Ємця, у повторному голосуванні по виборах Президента України взяло участь 25 мільйонів 880 тисяч громадян України, що становить 71,6 відсотка виборців.

За Леоніда Кучму проголосувало понад 52 відсотки виборців (проти — 47%), за Леоніда Кравчука — 45% (проти — 54,5%). Отже, Президентом України став Леонід Кучма. Остаточні результати виборів Президента будуть опубліковані.

Результати виборів Президента України по Тернопільській області 10 липня 1994 року

	Кількість виборців, які взяли участь в голосуванні	%	Кравчук Л. М.			Кучма Л. Д.		
			"за"	"проти"	в % "за"	"за"	"проти"	в % "за"
Тернопіль	122108	77,7	110061	11893	90,1	9896	112056	8,1
Бережанський	33605	96,1	32877	684	97,6	162	33379	0,5
Борщівський	59210	94,3	53118	2906	94,5	2010	54014	3,6
Бучацький	45511	97,7	44332	1112	97,4	756	44688	1,7
Гусятинський	49881	95,2	47056	1695	96,1	1404	48447	2,6
Заліщицький	39186	95,7	38067	1088	97,1	621	38534	1,6
Збаразький	43556	94,6	41141	2289	94,4	1695	41735	3,9
Зборівський	35752	97,6	35319	421	98,8	317	35429	0,9
Козьміський	30789	97,4	30125	640	97,8	433	30332	1,4
Кременецький	46550	84,7	40869	5590	87,8	4768	41677	10,3
Ланецький	24770	91,5	23067	1594	93,1	1229	23432	4,96
Монастирський	26704	96,5	26099	575	97,7	348	26326	1,3
Підволочиський	35305	95,9	34120	1367	96,1	1048	34439	2,9
Підгайський	18052	97,2	17767	265	98,4	166	17896	0,9
Теребовлянський	54885	95,6	53017	1607	96,6	866	53956	1,6
Тернопільський	41643	95,9	40527	799	98,0	450	41176	1,1
Чортківський	59798	94,5	57135	2621	95,5	1484	58272	2,5
Шумський	26110	92,9	23602	2462	90,4	1931	24113	7,5
Разом	790595	91,6	749499	40014	94,81	29546	759867	3,75

Примітка: 1062 бюлетені визнано недійсними.

Результати виборів Президента України по Тернопільській області 10 липня 1994 року // Свобода. – 1994. – 12 липн. – № 54

ПОГЛЯД НА ПОДІЮ

«ДЕРЖАВА УКРАЇНА – ЦЕ НЕ ІКОНА...»

У вівторок, 10 липня, другий все-народно обраний Президент України Леонід Кучма у переловненому сесійному залі Верховної Ради склав присягу на вірність народові України.

Виголошуючи перед парламентом свою першу в ранзі Президента України по суті програмну промову, він сказав: «На виборах народ України висловив свою волю жити у власній державі, але він хоче, щоб вона була заможна, демократична, сильна. Українська державність не може бути для нас самоціллю. Держава для народу, а не народ для держави... Держава Україна – це не ікона, на яку треба молитися. Це надзвичайно важливий інститут, який повинен ефективно працювати в інтересах людей. Переконали, що все державне будівництво повинне бути підпорядковане завданням економічного і духовного відродження».

Своє найголовніше завдання наш новий Президент вбачає у тому, щоб забезпечити громадянам України безпеку, мир, соціальний захист, стабільність, створити умови для культурного розвитку і достойного життя на рідній землі. Для цього, перш за все, потрібно відновити законність, зупинити шквал безвідповідальності і злочинності. Необхідні для цього заходи, зокрема

і жорсткі, Президент Кучма пообіцяв вжити уже у найближчий час.

Він пообіцяв також робити все можливе для консолідації нації, подолання всього того, що порушує внутрішню стабільність української держави, зокрема найближчим часом запропонувати зміни до чинного законодавства «з метою надання російській мові офіційного статусу при збереженні за українською мовою її державного статусу». При цих словах промова Президента була перервана єдиний раз оплесками. А одиникий голос вигукнув: «Ганьба!».

Торкаючись пріоритету зовнішньої політики, Леонід Кучма зазначив, що «історично Україна є частиною євразійського економічного та культурного простору. На сьогодні саме на цій території колишнього Радянського Союзу зосереджені життєво важливі національні інтереси України». На думку Президента, у цьому контексті принципове значення має нормалізація стосунків з Росією, нашим стратегічним партнером. Першим кроком у цьому напрямку може стати підписання комплексного широкомасштабного договору про економічне співробітництво з Російською Федерацією, підготовка якого уже практично завершена.

Не знаю, як у кого, але у мене програмна промова другого Президента України викликає цілий ряд

запитань. Що означає офіційний статус російської мови і чим офіційний різниця від державної? Чому держава Україна не може бути іконою для патріота українця і неукраїнця? Скільки поколінь молились на неї, коли держава ця була лише мрією! І, може, саме цієї безкінечній молитві завдячуємо тим, що здобули незалежність мирно, в один день, прийшовши на референдум. І чи зможемо нині без молитви, на чистому раціоналізмі і прагматизмі, відродитись духовно? І що це за на-зарбаєвські нотки про євразійський простір у Президента країни, котра стоїть у центрі Європи? Чому маємо лише в один бік звернути свій погляд, а не шукати взаємовигідного партнерства й на європейському та інших просторах? А як розуміти тезу про самоізоляцію України? Чи ще мало договорів, економічних угод підписано з цією ж Росією, іншими країнами СНД? А якщо вони не діють, чи тільки України у цьому вина? І, може, перш ніж підписувати нові документи, краще змусити працювати ті, що уже підписані? Запитання, залитання... І тривога у серці: які ще випробування чекають тебе, Україно?

Галина САДОВСЬКА,
оглядач «Вільного життя».

Садовська Г. Держава Україна – це не ікона. Погляд на подію // Вільне життя. – 1994. – 22 липн. – № 83

ЯК ПРОВАЛЮВАЛИ КРАВЧУКА

ка Михайлина Бородай з Острова, що гід Тернополем, спеціально взяла для цього відпустку: «Кравчук допоміг нам у проведенні установчого з'їзду Руху. Я з ним тоді безпосередньо контактувала у питаннях організації харчування та нічлігу делегатів і гостей з'їзду. Тепер настала моя черга допомогти Кравчукові». Такої ж думки був і народний депутат України Микола Пороховський. Володимир Колодочка із Черкас приїхав на мільціях. Поламана перед самим від'їздом до Тернополя нога не зупинила його. Про просвітитина Анатолія Носова з Дніпропетровщини ми уже писали, а про харківську союзянку Лесю Дутченко ні, але вона також агітувала за екс-Президента.

Не приховували своїх симпатій до нього учасники святкування у Тернополі четвертої річниці Демократичної партії України Володимир Яворієвський, Дмитро Павличко, Михайло Горинь, Роман Гром'як. Активно виступала на його захист Лариса Скорих, а також колишній нардеп Василь Шовкошитний, члени проводу УРП (а саме ця партія вислала основний тягар виборів) Олесь Шевченко, Анатолій Шибіко та інші. І це поставлять у вину Л. Кравчуку його опоненти: он яку підтримку зібрав собі з усієї України.

Не чула і не читала ніде, щоб Кравчук чи хтось із його команди критикував суперника. Найбільше що говорилось на зустрічах: він молодий, його час ще попереду, а нині час Кравчука і йому треба дати дорогу. Як розповідали мені члени його команди, толерантності, чіткого дотримання законів вимагав від них сам кандидат. Як і того, щоб не зловживали засобами масової інформації: краще не добрати, ніж перебрати, щоб потім не звинувати-

ти їх у тому, що преса, радіо, телебачення працювали на Кравчука. Оponentи все одно таке звинувачення висунули.

Останній тиждень

Тиждень перед виборами і особливо його останні дні («чорні дні», як назвав їх генеральний директор Тернопільського об'єднання теле- і радіомовлення Л. М. Крупа) були до краю драматичними. З'являється у вікторок інтерв'ю в газеті обласної Ради із Степаном Хмарою: бруд, який лився на Кравчука на мітингах, виносився на сторінки газети. А відтак – і на TV-4. У п'ятницю команди обох кандидатів пікетують державне телебачення. Прихильники М. А. Новосільського вимагають півторагодинного ефіру: рівно стільки часу зайняв фільм «Три роки незалежності» з участю Л. Кравчука, який випустило в ефір на каналі «Останкіно» Тернопільське телебачення. У команди Кравчука завдання протилежне – не допустити цього ефіру. По-перше, згаданий фільм присвячувався третій річниці незалежності України і про вибори там і не згадувалося. По-друге, його не замовляли ні Кравчук, ні його команда, це планова передача телебачення. І третє, найголовніше, здогадуючись, про що говоритимуть в ефір опоненти, команда Кравчука посилалася на закон про вибори народних депутатів. А він, цей закон, зобов'язує засоби масової інформації за тиждень до дня голосування утриматись від обнародування неперевірених матеріалів, що компрометують кандидата в депутати, політичну партію чи її виборчий блок.

Телебачення опинилося між двох вогнів: випустити в ефір передачу не можна і не випустити – також не можна. У конфлікт втручається окружна виборча комісія, яка перегля-

дає підготовлений ефір матеріал. І ось її вердикт: «Враховуючи, що у записах телепередач за участю народного депутата Хмари С. І., п. Бараника, Сивульського М. є заяви про те, що Л. М. Кравчук брав участь у складанні документів про заборону греко-католицької церкви. Народного руху України, його відмову від алмазно-золотого фонду на користь Росії, підбір кадрів з номенклатурно-корумпованих структур, його втручання відносно непритягнення Фокіна до відповідальності, сприяння розграбуванню національних багатств України – і ці заяви не підтверджені достовірними доказами, коментарі пп. Хмари С. і Сивульського М. до підписаних Кравчуком Л. загальноновідомих Біловезької, Московської, Ялтинської, Дагомиської та інших угод компрометують кандидата у народні депутати Л. Кравчука, а також надання додаткового часу кандидату в народні депутати М. А. Новосільському поставити його у більш вигідне становище порівняно з його опонентом, керуючись ст. ст. 34 п. 1, 35 п. 4 Закону про вибори народних депутатів України, рішенням комісії від 14 вересня 1994 року, постановили... не надавати додаткового часу кандидату в народні депутати України Новосільському М. А.». (Із протоколу засідання окружної виборчої комісії від 23 вересня).

– У п'ятницю я підкорився закону, – розповідав Л. М. Крупа. – За п'ять хвилин до початку передачі дав команду ефір відмінити. А в суботу під тиском працівника адміністрації Президента України Петра Леліка, а також за вказівкою президента Укртелерадіокомпанії дав передачу в

ефір. Хоч сказав Хмарі та Новосільському: вона спрацює проти них.

Кучма – Кравчук третій тур?

Крім офіційного опонента та його команди, були у Кравчука на виборах і опоненти, так би мовити, неофіційні. Лариса Скорих стверджує, що «відбувався неймовірний тиск із боку теперішніх владних структур, очевидно, під проводом новообраного Президента. Останні чотири дні тривали неймовірні баталії за те, щоб хоч якось був дотриманий закон» («Молодь України» за 27 вересня ц. р.). Володимир Шовкошитний вважає, що у переданборній боротьбі у Тернобоянському виборчому окрузі «промисловці, проімперські і ультра націоналістичні сили злилися в екстазі спільної боротьби». (У тій же газеті).

А ось що говорили на прес-конференції в обласній організації УРП другого дня після виборів її учасники.

Олесь Шевченко, голова Київської організації, член проводу УРП: – Це були не просто вибори депутата на вільному виборчому окрузі. Це було протистояння двох полюсів – прокомуністичного та державницького, це була спроба компрометації державницької ідеї. З одного боку стояла свіжоспечена і маловідома команда нового Президента, а з другого – УРП, яка у вересні на своєму з'їзді проголосила, що стає в опозицію до всіх інших команд. Перемога Кравчука була б неможливою, якби не спиралася на більшість народу у цьому регіоні. Ми захистили честь і гідність не тільки першого Президента, але й нашу честь і гідність, нашу державність і ідею.

ТЕРНОПІЛЛЯ ВИСУВАЄ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА КАНДИДАТОМ У НАРОДНІ ДЕПУТАТИ

Ще не встигли охолонути від перипетій виборного марафону за президентський пост, як місто знову сколихнулося новими чутками і домислами.

Як відомо, виборці нашої області дружно проголосували за те, щоб Леонід Кравчук ще на один строк залишився Президентом України, але виборці на Сході не дуже прислухалися до нас і віддали перевагу Леонідові Кучмі.

Отож, чутки про те, що минулої середи збори культосвітніх працівників Тернопільського району висунули першого Президента незалежної України Леоніда Кравчука претендентом на кандидата у народні депутати Верховної Ради по Тербовлянському виборчому округу №364, блискавично рознесли містом. Деякі «обізнані» люди навіть категорично стверджували, що пан Кравчук уже дав згоду балотуватися.

Зателефонував у відповідні обласні

інстанції, але там нічого конкретного сказати не могли. Найбільш обізнаним виявився консультант Тернопільської районної адміністрації пан Володимир Шимко. Він розповів, що в дійсності збори культосвітніх працівників району висунули Леоніда Кравчука претендентом на кандидата у депутати. Більше того, висувати пана Кравчука кандидатом у народні депутати бажують також виборці із сіл Скоморохи та Ігровиця. Їх ініціативні групи уже зверталися до пана Шимка з проханням роз'яснити, як правильно оформити відповідні документи.

Ніхто нікому не забороняє висувати Леоніда Кравчука претендентом на кандидата в народні депутати України, але необхідно зважити на Закон «Про вибори народних депутатів України», де у VI розділі «Висування і реєстрація кандидатів у депутати», чітко зазначено, що претендента на кандидата у депутати може висувати група виборців чи виборчий блок партій.

У даному випадку — це зробили збори культосвітніх працівників. Можна їх вважати зборами виборців чи ні, повинна вирішити окружна виборча комісія, якої наразі ще й не створено.

У статті 49 «Проведення виборів депутатів замість вибулих» Закону про вибори (перший пункт, другий абзац) зазначено: «При цьому окружна виборча комісія утворюється за 50 днів до дня проведення виборів, дільничні виборчі комісії — за місяць до виборів, реєстрація кандидатів у депутати закінчується за місяць до виборів...»

Висновок напрашується однозначний, ініціатива культосвітніх працівників похвальна, але, мабуть, варто усе робити в установлені строки і у відповідності з буквою закону.

Григорій ГРЕЦУК. #

*Грещук Г. Тернопілля висуває першого Президента України Леоніда Кравчука кандидатом у народні депутати
// Тернопіль Вечірній. — 1994. — 16 липн. — № 51*

Зареєстровано два кандидати

Окружною виборчою комісією Тербовлянського виборчого округу № 364 претендентами на кандидатури у народні депутати України зареєстровані: Г. М. Петрух-Попик — письменник, член НРУ; Л. М. Кравчук — экс-Президент України, позапартійний; М. А. Новосільський — радіоінженер із Тернополя, член

УКРП.

На засіданнях окружної виборчої комісії 22 та 25 серпня кандидатами у народні депутати України зареєстровані Л. М. Кравчук і М. А. Новосільський. Г. М. Петрух-Попик не подав у комісію документів для реєстрації його кандидатурою у народні депутати.

28 СЕРПНЯ О 14 ГОДИНІ В РАЙОННОМУ БУДИНКУ КУЛЬТУРИ ВІДБУДЕТЬСЯ ЗУСТРІЧ КАНДИДАТА В ДЕПУТАТИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ Л. М. КРАВЧУКА З ВИБОРЦЯМИ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО ВИБОРЧОГО ОКРУГУ № 364. У НАСТУПНІ ДНІ ЕКС-ПРЕЗИДЕНТ ВІДВІДАЄ РАД ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І КОЛГОСПІВ РАЙОНУ.

Зареєстровано два кандидати // Воля. — 1994. — 27 серпн. — № 37

«Теребовлянські вісті» № 37 (146) 17 вересня 1994

25 вересня — вибори народного депутата Верховної Ради України замість вибулого

Кандидати в народні депутати України по Тербовлянському виборчому округу №364

КРАВЧУК ЛЕОНІД МАКАРОВИЧ

КРАВЧУК Леонід Макарович, українська народність, народився 10 січня 1934 року в селі Великий Житин Рівненської області у селянській родині. Батько загинув на війні в 1944 році, мати працювала в колгоспі.

Закінчив Рівненський кооперативний технікум, Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка, Академію суспільних наук у Москві. Кандидат економічних наук.

У 1958—1960 роках працював асистентом політичної економії в Чернівецькому фінансовому технікумі. З 1960 року — на керівній роботі.

В березні 1980 року обраний народним депутатом України по Ілківському виборчому округу № 39 Вінницької області. В липні того ж року обраний головою Першої Ради України.

1 грудня 1991 року Леонід Макарович Кравчук всенародно обраний першим Президентом України.

Одружений, Дружина працює у Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка. Сім дітей у Вишукатій фізики Академії наук України, Невістка — асистентка Інституту міжнародних відносин. Має двох онуків — Маріану та Андрія.

ОСНОВИ ПЕРЕДВИБОРНОЇ ПРОГРАМИ

В разі обрання мене народним депутатом України, буду діяти за принципом: сильна і авторитетна виконавча, законодавча і судова влада, збалансоване ринкове соціально-орієнтоване економіка — гарантований соціальний захист найбільш вразливих верств населення.

Виступаю за:

- проведення загальнонаціонального діалогу шляхом округлого столу щодо прийняття установчих зборів нової Конституції України та вдосконалення законодавчої бази, утвердження сильної дієвої влади на всіх рівнях. Викорачи з реальної ситуації, що склалась після виборів місцевих органів влади, буду ініціювати прийняття Закону про ефективний розподіл повноважень, відповідальності та коштів між центром і регіонами;

- гарантоване забезпечення та ефективне здійснення прав і свобод громадян;

- зміцнення незалежної судової влади; громадянську і кримінальну відповідальність кожного, хто своїми діями ризикує незалежність, Україну, її державність;

- тільки конституційне і законодавче визначення правового статусу вищих органів державної влади: Верховної Ради, Президента. Уряд та органи влади на місцях;

- унітарно-децентралізовану державу з розвиненим місцевим самонарядуванням і широким самостійністю регіонів;

- законодавче врегулювання відносин з Республікою Крим на основі Конституції України, врахування специфіки автономії;

- активізацію структурної перебудови економіки України;

- пріоритетний розвиток сільського господарства, енергетики та конверсованих виробництв ВПК;

- докорінне поліпшення інвестиційного клімату, досягнення рівної зацікавленості вітчизняних та іноземних підприємств в інвестуванні капіталу у виробництво України;

- стимулювання державною підтримкою дрібних та середніх підприємств;
- комплексну реформу бюджетної, банківської, грошової та податкової системи як основу фінансової стабілізації;

- повнокровну грошову реформу та введення в обіг гривні в режимі внутрішньої конвертації на першому етапі;

- послідовний перехід до реалізації принципів вільної зовнішньої торгівлі;

- стабільність податкової політики, посилення її стимулюючого впливу на виробництво;

- рівність умов господарювання для всіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх форм власності;

- прискорення приватизаційних процесів під державним і громадським контролем, забезпечення гласності в цій справі;

- компенсацію трудових зобов'язань громадян, звільнених інфляцією;

- докорінне реформування систем оплати праці та пенсійного забезпечення;

- реалізацію державних програм створення робочих місць, соціального захисту найбільш вразливих верств населення;

- негайне прийняття і реалізацію державної програми економічної безпеки;

- збереження і відтворення культурних цінностей, традицій народу, розвиток науки, освіти і культури державною підтримкою інтелекту;

- державний статус української мови;

- рівне ставлення з боку держави до різних релігій, створення умов для повнокровного релігійного життя в Україні, реабілітацію церков, які зазнали репресій та утисків в радянський період;

- послідовну боротьбу з корупцією та злочинністю;

- підвищення обороноздатності держави, розбудову і зміцнення системи національної безпеки;

- незалежність і соборність України, зміцнення її авторитету на міжнародній арені;

- розвиток політичних, економічних, культурних та інших взаємозв'язаних рівноправних стосунків з усіма країнами світу, насамперед з усіма нашими сусідами.

Я буду докладати всіх зусиль, щоб в Україні утвердилась така економічна система, стрижнем якої був би господар, така політика, така владині структури, які базувались на широкій демократії, така духовна середовище, в основі якого лежать українське слово, український національний ганій, українські традиції, щоб створився необхідні і рівні умови для розвитку культурної національної мови.

Без цього консолідація української нації, українського народу неможлива.

Кандидат в народні депутати України по Тербовлянському виборчому округу № 364 // Тербовлянські вісті. — 1994. — 17 вересн. — № 37

Кандидат в народні депутати України, zareєстрований по Тереховлянському виборчому округу №364

КРАВЧУК ЛЕОНІД МАКАРОВИЧ

Вибори народного
депутата України
замість вибулого
25 вересня 1994 року

Біографія

КРАВЧУК Леонід Макарович, українськ. народився 10 січня 1934 року в селі Великий Житин Рівненської області у селянській родині. Батько загинув на війні в 1944 році, мати працювала в колгоспі.

Закінчив Рівненський кооперативний технікум, Київський державний університет імені Т.Г.Шевченка, Академію суспільних наук у Москві. Кандидат європейських наук.

У 1958 — 1960 роках працював владцем політичної економії в Чернівецькому фінансовому технікумі. З 1960 року — на партійній роботі.

В березні 1990 року обраний народним депутатом України по Тереховлянському виборчому округу №39 Вінницької області. В липні того ж року обраний головою Верховної Ради України.

1 грудня 1991 року Леонід Макарович Кравчук всенародно обраний першим Президентом України.

Одружений. Дружина викладає у Тереховлянському університеті ім.Т.Г.Шевченка. Син працює в Інституті фізики Академії наук України. Невістка — викладачка Інституту міжнародних відносин. Над двома онуками — Марією та Андрієм.

«ЧЕРЕЗ ЗАГАЛЬНОГРОМАДСЬКІ ЗЛАГОДУ ДО ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРИСКОРЕННЯ РЕФОРМ...»

В горах з того, що безпосередньо причетний до розвитку суверенної, демократичної, загальнонаціональної європейської української держави, яка за три роки існування зробила гірше місце у світовому співтоваристві.

За історично короткий час адмаля ставити, на суці, нову країну з цілісною системою державного управління, власники Збройних Сил, організовані безпечі та правоохоронці, забезпечити мир на нашій землі. В 1991 році ми внаслідок стали свій історичний шанс. І це є подвійного масштабу.

Головне тепер — закрити збройну, відкрити незалежність України.

В разі обрання мене народним депутатом України буду діяти за принципом: сильна і авторитетна виконавча, законодавча і судова влада, збалансована ринкова соціально-орієнтована економіка — гарантований соціальний захист найбільш вразливої верстви населення.

Виступаю за:

- проведення загальнонаціонального діалогу шляхом «круглого столу» щодо прийняття установчих зборів нової Конституції України та вдосконалення законодавчої бази, утвердження сильної державної влади на всій території, викладчі з реальної ситуації, що склалась після виборів місцевих органів влади. Буду відстоювати прийняття Закону про ефективний розподіл повноважень, відповідальності та вишті між центром і регіонами;
- гарантоване забезпечення та ефектне здійснення прав і свобод громадян;

- відновлення незалежної судової влади: громадянську і кримінальну відповідальність кожного, хто свідомо діє на розкриття незалежності України, її державності;

- тільки конституційна і законодавча виконавча влада статусу вищих органів державної влади: Верховної Ради, Президента, Уряду та органів влади на місцях;

- унітарно-децентралізовану державу з розвиненими місцевими самонадсудом і широким самостійністю регіонів;

- законодавче врегулювання відносин з Республікою Крим на основі Конституції України, врахування специфіки автономії;

- активацію структурної перебудови економіки України;

- пріоритетний розвиток сільського господарства, енергетики та конверсійних виробництва ВПК;

- докорінне поліпшення інвестиційного клімату, досягнення рівної успішності вітчизняних та іноземних підприємств в нагромадженні капіталу у виробничу сферу України;

- демоніополізацію державного сектору виробництва, зменшення його в реальному конкурентів середовищі;

- стимулювання державою підприємств зривати та середній підприємстві;

- комплексну реформу фінансової, банківської, грошової та податкової систем, на основі фінансової стабілізації;

- комплексну грошову реформу та введення в обіг грошей в режимі внутрішньої конвертації на періодичний етап;

- послідовний перехід до реальної принципів зовнішньої економічної торгівлі;

- стабільність податкової політики, розширення її стимулюючого впливу на виробництво;

- рівність умов господарювання для всіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх форм власності;

- пріоритетне приватизаційним процесом під державним і громадським контролем, забезпечення гласності в цій справі;

- комплексну трудову законодавчу, громадян, зменшення інфляції;

- докорінне реформування системи оплати праці та пенсійного забезпечення;

- реалізацію державних програм створення робочих місць, соціального захисту найбільш вразливої верстви населення;

- негайне прийняття і реалізація державної програми економічної безпеки;

- збереження і розширення культурних цінностей, традицій народу, розвиток на-

уки, освіти і культури, державну підтримку інтелекції;

- державний статус української мови, врахування мовної специфіки регіонів;

- рівні ставлення з боку держави до різних релігій, сприяння умов для повноцінного релігійного життя в Україні, реабілітація церкви, які завали репресій та утисків в радянський період;

- послідовну боротьбу з корупцією та аморальністю;

- підвищення обороноздатності держави, розбудову і зміцнення системи національної безпеки;

- незалежність і соборність України, зміцнення її авторитету на міжнародній арені;

- розвиток політичних, економічних, культурних та інших взаємопов'язаних напрямків співробітництва з усіма країнами світу, посилення з усього національного суверенізму;

- особливу увагу гуманітарно та культурно співробітництву з країнами, де проживають етнічні українці, зокрема в Україні. В будні доклади всіх зусиль, щоб в Україні утвердилась така економічна система, стрижнем якої був би господар, така політика, така влада структурні, які базувались на широкій демократії, таке духовне середовище, в якому кожен людина українська людина, український національний герой, український традиції, щоб створились необхідні і рівні умови для розвитку культури всіх національних мов.

Без цього консолідації української нації, українського народу неможливо.

Окружна виборча комісія

Програма кандидата в народні депутати України Леоніда Кравчука
Ф. 3607, оп.1, стр.35. арк.139

«НЕ ВТРАТЬМО УКРАЇНИ!»

ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА В ТЕРНОПОЛІ

Вона відбулася у неділю в обласному музично-драматичному театрі. Власне, цей захід прес-конференцією можна назвати лише умовно, бо на зустріч з першим Президентом України, кандидатом у народні депутати по Тербовлянському виборчому округу прийшли не тільки журналісти, а й представники політичних партій, громадських організацій, рухів, депутатського корпусу, а також Інтелгенція, робітники, службовці, молодь.

Леонід Макарович привітав тернополян з храмовим святом і сказав, що не буде оголошувати ніяких заяв і ця зустріч — безпосередня розмова. Вона почалася із запитання: які найбільші помилки перший Президент нас на своєму рахунку? Коли держава з'являється на карті три роки тому і зміцнюється, то навіть не можна ставити питання про помилки, сказав Леонід Макарович. Хоча помилки були. А хіба можна без них тоді, коли відбувається складний процес змін в економіці, політиці, у психології людей? Те, що Україна стала незалежною, — об'єктивно і закономірно. Дехто каже: не було б ГКЧП — не було б розпаду Союзу. Ні, Україна йшла до своєї держави.

Стосувалося ГКЧП і запитання про візит генерала Варенникова до Кисєва у перший день заколоту — тоді військовий прийшов до кабінету Голови Верховної Ради України Леоніда Кравчука. Візит генерала мав чітку спрямованість: Україна повинна підтримати ГКЧП і тут має бути впроваджене надзвичайний стан. «Я сказав: немає підстав». Де рішучість і відвертий спротив Голови Верховної Ради України кур'єрові від гекачелістів? «Мене тоді ніхто не захищав, не було ні своєї армії, ні міліції, і офіцери могли мене як Голову Верховної Ради взяти і вилізти в Москву.

Зрештою, я бачив, як розвиваються події: 19 серпня — мовчання, 20 — мовчання, і коли Єльцин став на танк, то наші вже полізли під танк...»

Крим. Якщо виходити з точки зору ідеального розвитку подій, то Криму не треба було давати автономію. Але це було зроблено ще за Радянського Союзу. Нам важко буде з Кримом, але я вважаю, що він буде у складі України. Офіційно ніколи Росія не порушить питання про приєднання до себе Криму, адже живемо у міжнародному співтоваристві, з вимогами якого треба рахуватися.

Чому у такій складній для України час Леонід Кравчук дав згоду на переобрання Президента? «Тоді фактично я не мав підтримки у Верховній Раді. Мені навіть казали: якщо хочете, щоб депутати щось не прийняли, то внесіть пропозицію від себе». Але перед виборами Президент поставив вимогу, яку не виконали: не прийняли Закон про владу.

Особиста думка про нового Міністра оборони Шмарова, чи відданий він Україні? Леонід Макарович згадав минулі робочі зустрічі з ним, висловився за те, що той виступав на захист інтересів України. Що ж стосується

відданості нового міністра, то Леонід Кравчук зауважив, що сьогодні взагалі неправо говорити про те, віддана людина чи ні.

За'ягільський... Призначаючи його першим віце-прем'єром, мали на меті утихомирити Донбас. Зараз пишуть про його зловживання, але все це треба розслідувати, і вини, якщо вона є, довести. Взагалі, Леонід Макарович чітко продемонстрував свою прихильність до дотримання законності у боротьбі із різними зловживаннями. Це стосується і справи Бортника, розслідування якої почато за його розпорядженням. Леонід Макарович сказав, що він у минулому як Президент не проігнорував жодної відповідної записки від служб чи відомств, якщо там йшлося про чийсь зловживання. Але чутки, навіть розмови посадових осіб — не документ для того, щоб Президент приймав рішення.

Чи виправдана політика кадрових перемін, яку зараз проводить Леонід Кучма? Гість не дав оцінки цьому, це право нинішнього Президента, але вважає, що головне — діло. А Леонід Кучма не випадково потрапив у великі керівники, адже давно поставало питання про обрання його заступником глави уряду.

Політична тема. Чому розпорошуються сили Руху, новостворених партій? Все викристалізовується, адже після того, що було, не може одразу народитися одна могутня сила. Згуртуватися? Але хто стане лідером, адже в кожного нинішнього лідера свій складний шлях боротьби і сходження, тому Кравчук не може сказати: «Буду над вами... Я хочу, щоб демократичні сили об'єдналися, не втрачаючи свого об-

личчя». Один з варіантів такого об'єднання — створення в Україні Спілки чи Союзу демократичних і патріотичних сил. Я знайду мову з кожним, хто б в якій партії не був. Не знайду спільної мови тільки з комуністами. Це — напіввійськова, тоталітарна партія. Вона не може стати демократичною, бо тоді вона перестане бути комуністичною. А якщо залишиться комуністичною і приходить до влади, тоді підпорядковує державу згідно із своїми внутрішніми законами. Але в демократичному суспільстві компартія не приходить до влади. Леонід Кравчук розрізняє своє ставлення до компартії як організації і до тих, хто в цій партії.

Ставати в парламенті лідером Леонід Кравчук не має наміру, але якщо йому буде виявлено таке довір'я...

Договір України з Росією може бути підписаний за двох умов: якщо буде зазначено, що Україна і Росія не мають територіальних претензій, підтримують національні меншини і сусідні держави. Якщо буде дві державні мови, тоді української мови не почуємо, і на основі мови розділимо Україну. Оплеки на Верховній Раді про можливий статус російської мови як офіційної Леонід Кравчук назвав жахливими.

«Врятуйте від референдуму наш прапор!» — попросили Леоніда Макаровича. «Думаю, що до цього не дійде, адже це буде ганьба. Хто буде знімати у столиці синьо-жовтий прапор? Тризуб? Це малий герб і тепер його треба довести до завершення».

Як зараз живе колишній Президент? «Нормально живу. Я відчув більше свободи у висловлюваннях, маю більше можливостей безпосередньо спілкуватися з людьми, як скажімо, у Трускавці, де відпочиваю. Роботи вистачає, зараз формуюмо мистецький фонд, запрошують читати лекції американські університети, мемуарів поки що не пишу, хоча є книги, підготовлені разом з журналістами. За мною залишилася зарплата — 2 мільйони 800 тисяч, квартира, службова автомашина, охорона. Родичів у міністерствах немає. Син, невістка, двоє онуків. Батьків вже немає, братів немає, сестер немає. Хоча, коли мене обрали Президентом, то прийшло майже 20 привітань від Кравчуків-«родичів».

Після прес-конференції Леонід Кравчук вийшов до людей, які зібралися перед театром. Його виступ був сповнений віри у те, що сьогодні мільйони людей в Україні готові стати на захист своєї держави. Потрібно об'єднатися, і саме звідси, з цієї площі, наголосив перший Президент, має бути ініціатива і поштовх до такої злагоди. Леонід Кравчук знову сказав про необхідність створення Союзу демократичних і патріотичних сил України. «Тільки не втрачте того, що маємо».

Першому Президенту України вручили букет квітів і він разом з тернополянами співав гімн «Ще не вмерла України».

Михайло ІВАЩУК.

ЗУСТРІЧ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА З ВИБОРЦЯМИ ТЕРЕБОВЛІ

ПЕРЕДВИБОРНА кампанія, яка триває ось уже дев'ятий місяць, спричинилася до того, що теребовлянці мали нагоду зустрітись з високими гостями із столиці. Своїх кандидатів тут відстоювали Лариса Скорик, Вячеслав Чорнобил, Левко Лук'яненко та Степан Хмара. Пропонуючи свою кандидатуру у Президенти, побував у Тересолі і колишній спікер парламенту Іван Плюш.

Та найбільш значущою подією в житті княжого міста стала зустріч з першим Президентом незалежної України Леонідом Макаровичем Кравчуком — кандидатом у депутати Верховної Ради по Тересолському виборчому округу № 264. На свято Успення Пресвятої Богородиці о 16 годині дорогого гостя прийшла стрічати майже вся Тересовля. Пишний морозай з нового врожаю від імені трудявників району Леоніду Кравчуку вручила голова Союзу українців Оксана Біла.

Ущерб перепоширення зал районного будинку культури з увагою слухав виступ свого кандидата, а потім і його відповіді на численні запитання присутніх.

Тільки алагода і єднання, взаєморозуміння і спільність дій демократичних та патріотичних сил зможуть артикувати і зміцнити нашу незалежну молоду державу — це було і залишається основою передвиборної програми нашого кандидата.

Як відомо, одним з останніх розпоряджень колишнього Президента був указ про відзначення 900-річчя міста Тересовлі. Тому не випадково виникло запитання, чи пролять він активність у реалізації власного розпорядження, якщо стане депутатом Верховної Ради. А за дня маєтись на увазі виділення Урядом невеличких коштів для

оновлення древнього і занедбаного мні міста — зокрема, завершення будівництва районного палацу культури, реставрації старовинних пам'яток, обладнання історико-краєзнавчого музею, проведення археологічних досліджень, спрямова у виданні наукових праць і літературних творів, впровадження міських вулиць і скверів.

І запевня кандидат, що особисто докладе всі свої старання та ще й залучить до цієї справи відповідних впливових людей. То ж, ідучи на вибори, тересовлянці, безперечно, будуть сподіватися, що з особи депутата Кравчука матимуть відного покровителя Васильєвої столиці, а відтак ще у сину давнину на несповійну Русь ширитиме благородна ідея єднання у мирі і злагоді.

Після зустрічі високий гість поклав квіти до пам'ятника Т. Г. Шевченку і дав коротку заяву нашому кореспондентові:

«Мені присягло було побувати на землі Тересовлянщини, — сказав Леонід Макарович, — зустрітись з прекрасними людьми, яким я безмежно вдячний за підтримку,

що я отримав на президентських виборах. Водночас висловлюю подяку колективу редакції газети «Воля», котрий нещодавно зробив в період передвиборної кампанії і сьогодні темі спілкування каласодібною контактів між мною і виборцями.

Нелегко мні кожному з нас, але я вірю в майбутнє незалежної і вільної України. Вірю в працьовитий український народ, в його прагнення жити краще. Бажаю усім читачам «Волі», усім жителям Тересовлянщини доброго здоров'я, щастя, миру і благополуччя в кожному дні!».

У наступні дні Л. М. Кравчук мав щирі і теплі розмови з робітниками промислових підприємств та мешканцями сіл Золотоніської зони.

* * *

26 серпня на відпустковому святі у Зарваниці побувала Лариса Скорик. Своєю зустріччю з вірничими вона використала для толерантної агітації за кандидатуру Л. М. Кравчука.

Марка ВЕЛЕС.

До уваги громадян!

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 571 від 8 серпня 1994 року та рішення виконкому районної Ради народних Депутатів

Тересовлянський комбінат хлібопродуктів (снт. Дружба) проводить заготівлю продовольчого зерна ішениці від населення району по ціні 470 тисяч карбованців за 1 центнер. Оплата — в день продажу зерна.

ПРО СКАСУВАННЯ «ЛІТНЬОГО» ЧАСУ

Державна комісія єдиного часу та еталонних частот України повідомляє, що на всій території України у неділю, 25 вересня 1994 року о третій годині за київським часом скасовується дія «літнього» часу переведенням годинникової стрілки на одну годину назад.

«МОЯ ПРОГРАМА—ЦЕ УКРАЇНА САМОСТІЙНА, СИЛЬНА, ЗАМОЖНА»

У 1991 році ми використали свій історичний шанс і без єдиної краплі крові здобули найбільшу цінність кожного народу — свободу і незалежність, проголосили і закріпили шляхом волевиявлення народу з дотриманням усіх міжнародних норм самостійну державу УКРАЇНА.

Здійснюється віковична мрія, за яку боролось не одне покоління українців, жертвуючи своїми кращими синами і доньками, що вмирали на полях боїв, мордувались у ворожих катівнях, у тюрмах і таборах.

Можна по-різному оцінювати нинішній етап — через призму майбутнього: тоді побачимо, як далеко ми ще від того ідеалу держави, про яку мріяли і на яку сподівалися; у координатах минулого — тоді видно, що за історично короткий час вдалося створити нову державу з цілісною, хай і не зовсім досконалою системою державного управління, власними збройними силами (уже ніколи примусово не посылатимуть наших синів умирати на чужій землі), вдалося забезпечити мир і не допустити братовбивчих конфліктів. Заслужує не повагу і те визнання, яке ми маємо від усього цивілізованого світу.

Я сприймаю довіру тернопольців, які на недавніх президентських виборах віддали за мою кандидатуру 95% голосів, як розуміння того, що за свободу і незалежність треба боротися, а заможну державу за три роки не збудуєш. Усвідомлюючи, що майже половина виборців, котрі проголосували за мене, віддавали свої голоси в першу чергу за самостійний шлях розвитку УКРАЇНИ, я після довгих роздумів дав згоду балотуватись кандидатом у народні депутати УКРАЇНИ.

Признаюся Вам, дорогі співвітчизники зі славної княжої Тербовлянищини, що не просто було мені зваязитися на це. Я довго роздумував над тим, що має далі робити перший Президент УКРАЇНИ, як йому діяти, щоб і в другій половині нашого народу ніколи не виникало сумнівів, що тільки «в своїй хаті — своя правда, і сила, і воля».

Допомогли зробити вибір ті, хто переконував мене, що робота депутата понизить мій високий титул першого Президента УКРАЇНИ.

І я подумав тоді, що можна мати найвищі почесті, але для того, хто хоче, щоб УКРАЇНА залишилась самостійною державою, вони — незрівняно менша цінність, ніж можливість у вирішальні хвилини сказати вагомі слова на захист незалежності УКРАЇНИ.

А тому сприймаю вашу довіру не як вдячність за те, що я зробив для УКРАЇНИ, а як наказ іти туди, де праягає сьогодні передова лінія боротьби за утвердження нашої незалежності.

Моя програма — це УКРАЇНА самостійна, сильна, заможна.

Леонід КРАВЧУК.

На знімку фотолюбителя Наталії Хвалибоги зафіксовано зворушливу картину: экс-Президент Леонід Кравчук і милі тербовлянські діти — сучасне і майбутнє незалежної України.

ДО 50-РІЧЧЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ЛЕМКІВЩИНИ

ПІВСТОЛІТТЯ відділяє нас від тих трагічних днів, коли було вчинено наругу над українцями Польщі і значну частину їх переселено на Україну, а решту — на північно-західні польські території.

Українці Польщі — найзахідніша гілка українського народу, що проживав на Лемківщині, Надсянні та Холмщині ще в часи формування праслов'янської людності. Східнослов'янські племена колонізували їх вже в VI—VII століттях, а князь Володимир в кінці X століття приєднав ці землі до Київської Русі.

Упродовж наступних століть історії цей шматок території не раз переходив з рук в руки різ-

ДЕПО

них завойовників: Угорщини, Чехії, Польщі, Австрії, а з 20-х років нинішнього сторіччя знову опинився під владою Польщі, яка, як і її попередники, проводила політику національного, соціального і релігійного утиску. Виношувалися плани, як позбутися національних меншин. Однак, Європа вже стояла на порозі другої світової війни.

Після четвертого (1939 р.) поділу Польщі між двома імперіями на підставі заключення 23 вересня 1939 року пакту про неапад між Німеччиною і СРСР

Кравчук Л. Моя програма — це Україна самостійна, сильна, заможна

// Воля. — 1994. — 10 вересн. — № 39

УКРАЇНИ

УВАГА ВСЬОГО СВІТУ ЗВЕРНЕНА НИНІ ДО ТЕРЕБОВЛІ,
ДЕ ВИРІШУЄТЬСЯ ДОЛЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ
ШАНОВНІ ВИБОРЦІ! ПРОЯВІМО ВИСОКУ ГРОМАДИНСЬКУ АКТИВНІСТЬ
І ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ, ВІДАЙМО СВОЇ ГОЛОСИ
ЗА ЛЕОНІДА КРАВЧУКА

Леонід Кравчук під час зустрічі з виборцями Тереховлі.

Шановні виборці! Виборча комісія представляє зразок бюлетеня, який буде дано кожному виборцю для голосування. Отож, вам належить ретельно вивчити кожного із кандидатів і вибрати лише од- ного, який представлятиме інтерес нашого краю у Верховній Раді.

ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
25 вересня 1994 року

ВИБОРЧИЙ БЮЛЕТЕНЬ

ПО ВИБОРАХ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ЗАМІСТЬ
ВИБУЛОГО ПО ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОМУ ВИБОРЧОМУ ОКРУГУ
№ 364

Тернопільська область

ВИКРЕСЛІТЬ ПРИЗВИЩА КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ, ПРОТИ ЯКИХ ГОЛОСУЄТЬ
КАНДИДАТІВ В ДЕПУТАТИ:

КРАВЧУК
Леонід Макаронич

НОВОСІЛЬСЬКИЙ
Микола Андрійович

— 1934 року народження, письменник, по- літичний діяч, м. Київ.

— 1963 року народження, член Української консервативної революційної партії, інженер-програміст СМП «Мендир», м. Тернопіль.

Захистимо незалежність!

Не така вже велика Тереховля, але минулої неділі в одному її кінці святаго свята, в іншому згуртувалися жиди, з яких згодом полетів вудачно дід на голову одного з кандидатів у народні депутати.

У районному будинку культури проходило урочисте зібрання з нагоди чотвартрої річниці Демократичної партії України. Даремно спостережали намерелдені організатори цього заходу, збачи, якби вперто дзирали члени команди М. Новосільського, членики на їх місце свої — про мітинг Степана Хмари, що має відбутися цього дня.

Найближній зал міста був переповнений. Така цікавість була викликана не стільки діячами державної, скільки тим, як багато ві- домих політичких і державних діячів завітало у Тереховлю, з це — Дмитро Павличко, Володимир Яворський, Микола Горинь, Віталій Димчи. Усі знали, що прийшли вони для підтримки кандидатури Леоніда Кравчука.

Високі гості характеризували ситуацію в державі, творили про сповання від того, що здобуто на шляху незалежності, про необхідність консолідації демократичних сил, про те, як потрібен нині у Верховній Раді голос і світовий авторитет першого Приходителя України.

— Віддаючи свої голоси за А. Кравчука, — звертався до гур- товників В. Яворський, — маєте шанс поправити корону на го- лові свого княжого міста.

— Тереховля далеко від Києва, але її голос на цих виборах по- чується і в Києві, і по всьому світу, — стверджував Д. Павличко.

Віддати свої голоси за кандидатуру А. Кравчука присутнім за- кликали голова обласної ради ДемПУ Микола Василік, професор Роман Грив'як, лідери обласних організацій — Севастопольської демократичної партії і товариства «Прогрес» — А. Субчик, І. Б. Голомко та наймолодший депутат ВР, голова Союзу українських студентів Ви- авдимир Валерієв.

Закривав вітра Анатолій Носенко з Дніпропетровщини, який від хати до хати ніколи пройшов по всіх селах нашого району, агі- туючи за А. Кравчука.

А в цей час біля пам'ятника Т. Шевченку агітує хрестий жог- ник недавнього мітингу, який провадили Степан Хмара, Микола Ратушний та Юрій Шульженко, сприяючи свої зусилля не стільки на агітації за М. Новосільського, скільки на дискредитації Леоні- да Кравчука, що й викликало справедливе обурення учасників мі- тингу.

— То ще не держимо наше слово, — хвилює у незалежній на- тоді рідна-рідний поліцією тереховлянець Степан Хмара, — За нами захищайтесь село.

Та хочеться вірити, що й село сьогодні вже здатне щитити па- літичну ситуацію країни, аніж сам Хмара.

Донбас звертається до нас

У ці дні до нашого району прибули посланці Донбасу — директор приватного виробничо- го підприємства «Кан-ація» Ша- гарський Петро Цемістер і го- лова Донецької обласної ор- ганізації УРП Олександр Іванен- ко.

— Ми, діти однієї матері-Ук- раїни, — заявили вони хоромо- ндрючі вголос, — і захищати її незалежність — наша спільна

справа. У скоротий час зава- рив вирішувати еше моральні і ма- теріальні допитки, а вони ми знали з експозиту 1,5 тисячі тонн вугілля і як підняли зручності бога на Тереховлянини, щоб хайкому тельо було у ваших шко- лах, дитсадочках і лікарнях. Спо- діваємось, що цей внесок змож- ить наш акція до всіх підтри- мати на виборки А. Кравчука — гурінта незалежності України.

Жертвам чорного Вересня

17 вересня в зніотелі Тереховлі УРП Микола Горинь, Потім всі члени комісії у Львівській, вів

з Радою Р.е.
 територіальні вибори.
 4. 11. 94
 43

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

1990—1995 рр.

25 листопада 1994 р.

п. М. М. Косенку
 Голові Тернопільської
 обласної ради
 м. Косини Б. Р.
 1. 11. 94

Брошу зарахувати у інші матеріали в
 ділової Ради у Золотої Баріні Дашівро-
 вича як посаду референта-помічника
 народного депутата України з 20 лютого 1994р.
 в Тернопільському районному відділі.

Місячний оклад референта-помічника
 750 000 (сімсот п'ятдесят тисяч грн.)

Розрахунок заробітної плати професор
 з 20 лютого 1994 року згідно роз'яснень
 Управління справами Верховної Ради
 України.

Народний депутат
 України по Тернопіль-
 ському виборчому
 округу № 364

Л. Кравчук

3856/8-01-15
 10 94

Листи народного депутата України по Тернопільському виборчому округу № 364
 Леоніда Кравчука голові Тернопільської обласної ради Борису Косенку
 Ф.Р-677, оп.3, спр.1587, арк.163.

Ювілейна поштова марка до 80-річчя від дня народження Леоніда Кравчука

